

LA CRÒNICA DE JERONI DE REAL SOBRE LA CATALUNYA DEL SEGLE XVII

ESTUDI COMPARATIU DELS MANUSCRITS

Un dels manuscrits més importants que tenim a l'Arxiu Històric Municipal de Girona és el que conté els annals o crònica de Jeroni de Real de Fontclara. Aquest còdex, ben conservat i enquadernat amb pell, es guarda gelosament a la Casa de la Ciutat, i l'han fet servir tots els historiadors de Girona pel que fa al segle XVII i en especial els qui han escrit sobre la guerra de separació o «dels segadors» (1640-1659). Em consta l'interès dels dos últims arxivers de l'Ajuntament per publicar aquest manuscrit. En efecte, tant el meu pare, Lluís Busquets, com el Dr. Lluís Batlle, bon amic i col·lega seu, que va succeir-lo en la direcció de l'Arxiu Històric Municipal, havien pensat en l'estudi i l'edició d'aquesta crònica. És per això que, en l'avinentsa de la present Miscel·lània, m'ha semblat escaient presentar i iniciar l'estudi d'aquests annals escrits a Girona i que han estat poc coneguts fins ara, certament molt per sota del que els correspondria pel seu indubtable interès.

Es tracta d'un dietari o d'una crònica ben *gironina*, tant pel seu autor, com perquè els esdeveniments de Catalunya i del món són vistos i comentats des del mirador de la nostra ciutat. Però depassa el recinte de Girona, perquè del reportatge de Jeroni de Real sobre la situació de Catalunya al llarg de quasi tot el segle XVII, no hi ha només el manuscrit del nostre Arxiu Municipal. Ni aquest és el més antic, tot i que potser sigui el més important. N'existeixen d'altres, en general poc i mal coneguts pels historiadors, i que no són simples còpies o traduccions.

En aquest treball pretenem posar una mica d'ordre i de llum sobre la mateixa crònica, els seus diversos còdexs o variants. Massa sovint, en les cites que en fan els investigadors, s'hi veu una notable confusió. He trobat moltes referències equivocades, força im-

precisions i alguns errors, que m'han dut a mi mateix a equivocar-me, a dubtar i m'han fet perdre molt de temps. I és que hom cita indistintament el text del còdex de Girona o el de Madrid, intercanviant fragments o el mateix títol, com si es tractés d'escrits idèntics. L'embolic és força gran. Després d'haver tingut a les mans tots els manuscrits de les diferents versions i traduccions que actualment existeixen —i que possiblement no siguin encara totes les que hi havia—, em sembla que estic en condicions de poder descriure la situació, la gènesi i la relació possible dels diversos còdexs d'aquesta crònica, si no d'una manera definitiva, sí força més clara. Sobretot després de l'última troballa, a darrera hora, del manuscrit que hom considerava perdut i que aquí, de moment, anomenarem «de Peralada», pel lloc on l'hem trobat. Tots els còdexs els he consultat directament i entretingudament, per poder oferir un estudi comparatiu i crític dels textos de la crònica.

1. *Els sis manuscrits*

Començarem amb l'enumeració i localització dels manuscrits que es coneixen actualment. Aquesta simple llista ja ens fa adonar de les moltes diferències. Les sis variants de la crònica de Real que tenim són aquestes:

- (1) El Manuscrit de l'ARXIU HISTÒRIC MUNICIPAL DE GIRONA. Va del 1637 al 1680.
Títol: *Varias noticias y successos...* (en català).
- (2) El Manuscrit de la BIBLIOTECA NACIONAL DE MADRID (Ms 3619). Va de 1637 a 1683.
Dietari de successos... (en català).
- (3) El Manuscrit de la BIBLIOTECA NACIONAL DE MADRID (Ms 2055). De 1626 a 1680.
Varios sucesos... (en castellà).
- (4) El Manuscrit de la BIBLIOTECA DEL PALAU DE PERALADA, abans de la Biblioteca de Moliné i Brasés. De 1625 a 1651.
Convocación de los pueblos... (en castellà).
- (5) El de l'ARXIU HISTÒRIC DE LA CIUTAT DE BARCELONA (Ms B-147). De 1626 a 1651.
Sucesos de Catalunya (en castellà). Còpia parcial de l'anterior.

- (6) El de la BIBLIOTECA BALAGUER DE VILANOVA I LA GELTRÚ (Ms. 182). De 1626 a 1680.

Varios sucesos... (en castellà). És una còpia amb molt poques variants del Ms 2055 de Madrid.

Ja es veu. Són molt diferents. No es tracta pas sempre de simples còpies o traduccions. No coincideixen els títols, ni les dates, ni la llengua en què han estat escrits. És necessari fer un estudi crític de la relació entre aquests diversos còdexs de la crònica, els seus possibles destinataris, la data de la redacció, les causes de les seves diferències i variants.¹

En aquest treball deixarem de banda dues altres obres escrites per Jeroni de Real: *Advertencias que.s representan al comú y particulars de la ciutat de Gerona etc.* i, la més coneguda, *El cielo en la tierra*, que és escrita en castellà. El manuscrit original d'aquesta darrera, enquadernat en pergami i en no massa bon estat de conservació, es guarda també a l'Arxiu Històric Municipal de Girona, al costat del volum de la crònica que ara ens ocupa. Però, a més, aquesta obra fou editada ja en vida de l'autor.² Quant al manuscrit de la primera no es troba actualment, però se'n coneix l'existència, atribuïnt-se a Real.³ Són obres de temàtica política, econòmica i moral, a l'estil dels arbitristes del segle XVII i no responen al model de dietari. Per això no les estudiem aquí. Cal advertir, però, de bell antuvi, que en alguns manuscrits que examinarem, en-

¹ Abreviacions: ACA, Arxiu de la Corona d'Aragó, Barcelona; BNM, Biblioteca Nacional de Madrid; BC, Biblioteca de Catalunya, Barcelona; AHCB, Arxiu Històric de la Ciutat, Barcelona; AHMG, Arxiu Històric Municipal de Girona; M. d'A., Manual d'Acords, AHMG; I.E.G., Institut d'Estudis Gironins. Els sis manuscrits, per major claredat els citarem així: Ms de Girona (1), Ms català de Madrid (2), el castellà de Madrid (3), el de Peralada (4), el de Barcelona (5) i el de Vilanova (6).

² "*Quatro asumptos que discurren, el cielo en la tierra, delectación provechosa, educación humana y república perfe[c]ta, dispuestos y ordenados por GERÓNIMO DE REAL. Dedicanse a todos. Impressos en Gerona, por Gerónimo Palol, en casa de los Estudios Generales de dicha Ciudad, Año 1671*". (Biblioteca pública de Girona A/5.893), 273 pàgs., enquadernat en pergami.

³ Cfr. E. C. GIRBAL, *Bibliografía histórica de Gerona*, a "Revista de Gerona" V, 1891, pàg. 133. Girbal fa notar que és J. Capmany y de Montpalau que atribueix aquesta obra a J. de Real "en el informe que escribió sobre la obra dedicada al Concejo de Gerona", és a dir en el pròleg de la Crònica. Vegeu Ms de Girona fol. IX, pròleg de Capmany: cita els dos llibres i qualifica el primer de "polític i útil" i el segon de "breu i compendiós"; com a obra tercera cita els Annals.

mig del text de la crònica, l'autor hi posa també consideracions i discursos d'ordre polític que coincideixen ideològicament amb el contingut d'aquests dos tractats.

2. *Descripció dels diversos manuscrits*

Primer seguim un ordre convencional, agrupant els manuscrits segons el lloc on els trobem actualment. Després, establim les mútues relacions dels textos. Comencem per la descripció dels dos còdexs de la Biblioteca Nacional de Madrid, tot i que són ben diferents, perquè són els més antics. Seguim amb el de Girona, després el de Vilanova i, finalment, els dos de Barcelona (actualment l'original a Peralada i la còpia a Barcelona).

2.1. *Els dos còdexs de la Biblioteca Nacional de Madrid*

A la Biblioteca Nacional hi ha dos manuscrits d'aquesta crònica. Un en català, que és el més antic, i l'altre en castellà, que és una redacció nova i més tardana. Els dos manuscrits eren propietat de Pujol i Camps, que morí prematurament a Madrid el 1891. Fou la seva vídua qui els va vendre a la Biblioteca Nacional. Anteriorment havien format part de la biblioteca d'Artur Pedrals de Barcelona, i així consta encara en l'inventari de la Bibliografia històrica que publicà E. C. Girbal el mateix any 1891.⁴

Aquests dos volums porten una etiqueta a retro-coberta amb les sigles *E. H. E.* *Objeto:* «*Dietari de sucesos de la ciudad de Girona*». *Expositor:* *Sra. viuda de Pujol*. Es tracta de la «Exposición Histórica Europea» que es va celebrar a Madrid l'any 1892-93. Figuraven probablement fora de catàleg, ja que no consten en l'editat a Madrid el 1893. Després de l'exposició foren adquirits per la Biblioteca Nacional.⁵

⁴ *Ibid.*, pp. 133-135 (Obras inéditas). Girbal, en canvi, no esmenta la pertinença a Pujol i Camps.

⁵ Hem d'agrair aquesta informació al Dr. Manuel Sánchez Mariana, Bibliotecari-cap de la secció de Manuscrits, Biblioteca Nacional, Madrid. Ell ens va indicar que la data de compra que figura a les fitxes antigues de la BNM és la de 1893.

2.1.1. *Descripció del manuscrit català de Madrid*
(BNM, Ms 3619)⁶

Volum infòlio de 30 x 21 cm., enquadernat en pergami.

Total, 194 folis escrits per les dues cares. Els folis en blanc estan repartits esporàdicament, però no més de quatre folis seguits.⁷

No hi ha índex, ni al començament ni al final. No obstant al foli 9v hi ha la «rúbrica» de l'any 1637, que segueix a la descripció dels fets d'aquest mateix any. Al foli 12v hi ha la taula corresponent als fets de 1638, al 15v la rúbrica dels fets de 1639, i al foli 18v segueix la rúbrica de 1640 escrita posteriorment i amb una altra lletra.

Títol. Al foli 1r hi trobem el títol complet d'aquesta crònica de Madrid: «*Dietari aont estaran asentadas per diadas, mesos y anys las cosas notables que aniran succehint en la present ciutat de Girona per a que.s troben en lo esdevenidor, algunes de las quals seran més llargament notadas en lo llibre del Síndich y ab lo Manual que cada any fa lo Sacretari, lo qual és comensat per mi Hierònim de Real, Jurat en Cap lo corrent any 1637*».⁸

La còpia d'aquest manuscrit de la Biblioteca Nacional comença amb una caligrafia esplèndida, clara i polida, des del títol fins als fets de l'any 1646 (fol. 72r) en què el caràcter de la lletra comença a decaure sensiblement, però essent de la mateixa mà. Cada vegada es deteriora més, i les notícies de 1663 ja semblen d'una altra persona (fol. 136r).

A partir de 1674 (fol. 155r) és evidentment una altra lletra. Es pot considerar que els fulls enquadernats d'aquí endavant en el mateix còdex són el borrador que, segurament, no va tenir temps de transcriure el copista de la lletra bonica. Adhuc canvia la qualitat i la mida del paper: són folis una mica més grans, amb freqüents rectificacions i correccions sobre el mateix text, amb notes al marge (p. e. els fols. 159v, 160v i 161r), que evidencien un text provisional,

⁶ Hi ha una breu descripció d'aquest Ms 3619 a J. DOMÍNGUEZ BORDONA, *Catálogo de manuscritos catalanes de la Biblioteca Nacional*, Madrid 1931, pàg. 44. També he pogut consultar unes notes de J. M. Marquès que descriuen part d'aquest còdex de la BNM i que m'han estat facilitades amicalment per l'autor.

⁷ Folis en blanc: després del fol. 41 un, del 53 dos, del 65, 69, 71 i 75 tres cada vegada, del 78 dos, del 81 tres, del 88 dos, del 89 un, del 90 dos, del 97, 110, 135. 154 i 163 un i, abans dels "Assumptes", després del fol. 190, quatre.

⁸ BNM, Ms 3619 fol. 1r. Real valorava molt la seva condició de gironí i les seves responsabilitats en el consistori. És simptomàtic que iniciï la redacció de la seva crònica en el precís moment de ser elegit Jurat en Cap.

en brut, que després fou enquadernat juntament amb la resta. Aquesta part del manuscrit, més difícil de llegir, és cert, gaudeix de la categoria de ser el text primigeni, l'original, o almenys és la part més antiga de la crònica.⁹

Hi ha dues parts ben diferenciades en aquest manuscrit: la primera, la crònica pròpiament dita; l'altra, els «assumptes».¹⁰

LA CRÒNICA: Comença el gener de 1637 i arriba fins al 1683.

«*Janer 1637. Al primer foren extrets iurats del corrent any 1637 Hierònim de Real militar, Rafel Vivet ciutadà, Jaume Camps mercader i Jaume Tagell menor*»...¹¹

Els darrers anys de la crònica inclouen poques notícies. Cada cop menys. En els anys 1681, 1682 i 1683, tot just es consignen els noms dels jurats designats aquell any, sense cap comentari.

Entremig de la crònica hi ha altres papers de l'època afegits i relligats per atzar conjuntament amb el text. Són cartes i notes personals, que no formen part del text de la crònica, sinó que deuen servir a Jeroni de Real per escriure-la. Una carta (numerada, fols. 162r-163r) parla de l'escomesa de l'armada francesa contra Sant Feliu de Guíxols el 25 d'agost de 1674. L'assalt prosseguí després contra les viles marineres de L'Escala, Sant Pere Pescador i Roses, acudint-hi sempre en ajut els ciutadans de Girona. Hi ha un paper solt que deu ser una nota escrita pel mateix Real, que fa referència al Congrés Internacional per la futura pau de Westfàlia i a la intervenció poc airosa dels catalans: «*Al tractat de la Pau de Munster se envià lo Sr. Joseph Fontanella, Regent del Consell Real de Catalunya. No tingueren afecte. 1644*».¹² El nostre cronista anava seguint l'actualitat, i no només la ciutadana, sinó també l'europea, prenent-ne sempre nota i recollint notícies pel seu dietari.

ELS ASSUMPTES: Del fol. 191 fins al final, s'hi troben aplegats diversos temes que ell titula «Assumptos». També consten en el

⁹ Segurament hi havia un borrador de tota la crònica com el d'aquesta 2.ª part, el qual es va perdre o es va destruir un cop feta la còpia. Per manca de temps o de diners aquesta no es continuà, i s'hi enquadernà l'última part sense copiar-la.

¹⁰ El Ms. de Girona presenta una estructura semblant però al revés: primer els assumptes i després la crònica. Vegeu pàgs. 70-73.

¹¹ BNM, Ms 3619, fol. 2r.

¹² *Ibid.*, fols. 162r i 163v. El retall de paper solt és sense foliació. Els catalans foren mal acceptats a la reunió de Münster, igual que els altres rebels portuguesos i holandesos, i Fontanella mal vist àdhuc pels francesos que no se'n fiaven.

còdex de l'Arxiu Històric Municipal de Girona, com veurem. Aquí, però, en aquest Ms 3619 de Madrid, només hi ha els assumptes 9, 10, 11 i 12,¹³ que fan referència a diversos temes gironins: l'Hospital de Misericòrdia, el Mont de Pietat, les inundacions i la defensa de la ciutat. Aquests folis dels assumptes, afegits a darrera hora, són incomplets. En canvi, en el còdex de Girona hi són tots.

L'AUTOR. En el títol (fol. 1r) ja ha quedat clara la personalitat de l'autor d'aquest dietari que era el Jurat en Cap d'aquell any.¹⁴ Però, per major abundància, abans del títol del llibre, a la primera plana, s'afirma la propietat i la paternitat d'aquesta crònica d'una manera indiscutible i per mà del mateix interessat, amb aquestes paraules devotes: «*Es de Jerònim de Real. Amén Jesús, ave Maria Gratia plena Dominus tecum. Jesús, Maria, Joseph*».¹⁵

2.1.2. Descripció del còdex castellà de Madrid (BNM, Ms 2055).¹⁶

Volum infòlio de 31 x 20 cm., enquadernat en pergami.

Retro-coberta: etiqueta E.H.E. Objeto: «*Varios sucesos recopilados por Gerónimo de Real*». Expositor: Sra. Vda. de Pujol. Val aquí l'explicació que hem donat en el cas anterior (vegeu pàg. 66).

Folis en blanc: 6 al començament, 2 entre l'índex i el text i 17 al final del llibre.

Hi ha un índex molt complet per anys, des de 1626 a 1679. Però de fet el text arriba fins a l'any 1680. (1626: *Cortes generales de Cataluña*, fol. 1; ...1679: *La Reyna vuelve a la Corte*). Les planes de l'índex no tenen numeració.

El text comença amb una introducció breu però solemne: «*Lector. Es cierto y asentado que todas las buenas operaciones de comunes y particulares que se mal logran, dos causas lo ocasionan, o por falta de experiencia, etc. etc.*».¹⁷

¹³ Inicialment la numeració que correspon als assumptes en el Ms 3619 és la de 8, 9, 10 i 11, però, tixant-los, a sobre mateix s'ha canviat posant-hi l'actual 9, 10, 11 i 12, que correspon als mateixos temes que porta el Ms de Girona amb idèntica numeració.

¹⁴ BNM, Ms 3619, fol. 1r.

¹⁵ Ibid., fol. 1r. Vegeu el capítol sobre l'autor a la pàg. 96 i ss.

¹⁶ Aquest Ms 2055 figura a l'obra *Inventario General de manuscritos de la Biblioteca Nacional*, t. V, Madrid 1955, pàg. 471.

¹⁷ BNM, Ms 2055, pàg. 1.

La numeració del text és per pàgines: un total de 215 (repeteix el número 1 a les dues primeres pàgines; la 215 no era numerada i s'ha posat modernament amb llapis).

La lletra és tota d'una mateixa mà, amb algun afegit, i va degenerant la caligrafia a mida que s'acosta el final.¹⁸ Un inconvenient per la consulta: els anys no estan assenyalats sinó en mig del text, per això costa de trobar un esdeveniment per mitjà de la data.

2.2. *El manuscrit de l'Arxiu Històric Municipal de Girona (A.H.M.G.)*

Volum infòlio de 30 x 20 cm., enquadernat en pell.

Un total de 279 folis (4 de pròleg, 3 folis d'index, 54 pàgines on es descriuen els assumptes o tractats, 18 folis de rúbriques del dietari següent, 195 pàgs. de crònica per mesos i anys de 1637 a 1680, 25 folis en blanc i, els tres últims, de redacció més tardana, amb notícies històriques sobre St. Dalmau Moner).¹⁹

El Manuscrit de Girona és una versió molt tardana del text: més de 40 anys després d'haver iniciat el dietari, el consistori de la ciutat encarrega a Joan Gardeny el treball de transcripció. Va rebre la comanda pel gener de 1675 i va acabar-la el 1679. Li foren pagades 26 lliures i 5 sous el 29 d'agost de 1679. Però no havia finalitzat el treball. En efecte el tres últims capítols són d'una altra mà.²⁰

Al començament (fol. II) hi ha un gran escut d'armes de la ciutat, amb corona ducal i voltat de tres àngels. Es tracta de l'escut normal de la ciutat amb la típica forma de losange (però més quadrat que rombald) fet a ploma, amb poca gràcia, segurament pel mateix copista.²¹

Segueix un pròleg del Dr. Jeroni Capmany i de Montpalau, que fou també jurat i amic de Real, on consta la disposició de que

¹⁸ La lletra és la mateixa del Ms de Peralada i del manuscrit original de l'obra "*El cielo en la tierra*" que es guarda a l'AHMG (vegeu pàg. 2, n. 1).

¹⁹ Pel que fa a la descripció d'aquest Ms de Girona em serveixo d'un treball iniciat per Lluís Busquets i Mollera. En efecte, entre els papers del meu pare he trobat un estudi inacabat d'unes 20 pàgines, en el qual fa la descripció d'aquest còdex i en comença la transcripció. He completat el que faltava, comprovant les seves notes sobre el text original.

²⁰ Ms. de Girona fol. 2r. - M. d'A., 1675, ff. 2r-3r i 1679, f. 274r.

²¹ Cfr. F. NAVAL, *Curso breve de Arqueología*, Madrid 1934, pàg. 508 (fig. 534) i pàg. 517 (fig. 609 i 610).

es pagui al copista i es guardi el manuscrit a l'arxiu de la ciutat.²²

El títol exacte del còdex gironí és aquest: «*Vàrias noticias y successos recopilats y disposats en Nou Assumptes ho tractats, per Hierònym de Real, dedicant-se al Magistrat de la Ciutat de Gerona y son Consell*» (pàg. III). Aquí ja no es parla del fet que Real és Jurat en Cap. Ja no n'era. En canvi el Ms 3619 de Madrid ho deia ben clarament d'entrada.

Sembla que, en un primer moment, assumptes i dietari, eren una mateixa cosa: de fet a l'índex, quan parla del 9.è assumpte diu: «*En lo novè y últim assumpto se prosseguiran los successos de Catalunya de l'any mil sis-cents trenta-set y se aniran continuant per avant*». És a dir el dietari era el 9.è assumpte. En canvi, com veurem seguidament, a l'hora de la veritat la redacció fou una altra, molt més clara: el 9.è assumpte tracta de l'hospital de misericòrdia i no és l'últim. I, només quan s'han acabat aquests tractats, es comença el dietari o crònica. És clar, doncs, que són dues parts ben diferents de l'obra, que podrien ser dos llibres diversos.

ELS ASSUMPTES O TRACTATS

Aquests temes curiosos sobre el govern de la ciutat, els seus orígens històrics o les millores que hom pot imaginar, tenen aquí un desenvolupament més complet que en el còdex de Madrid i són sumament interessants. Seguint l'estil dels *arbitristes* de l'època fa propostes concretes per organitzar la ciutat i resoldre algun dels seus problemes permanents, com són per exemple les inundacions. Aquesta part de l'obra no és pròpiament cap crònica i s'assembla als altres llibres de Real, de caire històric i polític que ja hem esmentat al començament.²³

La sola llista dels temes d'aquests tractats ens dona una idea del contingut de l'obra a l'ensem que de les inquietuds ciutadanes de Real:

Primer: Fundació de Girona i antiguitats històriques (que van

²² AHMG, M. d'A., juliol 1679, f. 374. Cfr. J. DE CHÍA, *La revolució de 1640. Apuntes sobre la parte que en ella tomaron Gerona y su veguerío*, Girona 1895, pàg. 237, n. 1.

²³ Sobre els arbitristes espanyols del s. XVII: J. VICENS VIVES, *Historia económica de España*, Barcelona 1967, pp. 411-413 (Los arbitristas y la economía). Vegeu també l'art. d'E. LLUCH, *Arbitrisme*, a "G. Enciclopèdia Catalana" 2, p. 372.

des de Gerió fins a l'edificació de la torre Gironella, passant per Carlemany).

Segon: Girona i els seus reis (miracle de les mosques de Sant Narcís, empar que donà la ciutat a la reina Maria i al príncep Ferran).

Tercer: Donatius o serveis que ha fet Girona als seus reis en diner.

Quart: Les Corts generals de Catalunya (1626) i l'elecció de l'infant Ferran per virrei.

Cinquè: Per prevenir els danys que ha patit Catalunya i en particular Girona (pesta, fam, tumults populars).

Sisè: Advertiments perquè la ciutat de Girona es pugui conservar en temps de guerra.

Setè: Avisos per com es podria tornar a augmentar d'habitants la ciutat.

Vuitè: Importància de les autoritats ciutadanes, en consells pel bon govern.

Novè: Sobre l'Hospital de Misericòrdia.

Desè: Sobre el Món de Pietat.

Onzè: Sobre com remeiar els mals de les inundacions.

Dotzè: De la defensa de Girona.

Els assumptes ocupen un total de 51 pàgines, més tres sense numerar.

EL DIETARI O CRÒNICA

Comença amb l'índex dels fets des de 1637 a 1680 (a partir de final de 1676, canvia la lletra del copista, i és possiblement la del mateix J. de Real).

Cada any comença amb el títol «Successos de l'any...» (aquest títol falta pel primer any, el 1637). A partir dels esdeveniments de 1679, torna a acabar-se la lletra del copista. Joan Gardeny, ja havia cobrat i no se'l devia pagar per fer més. Continua una redacció dels fets més breu, probablement de la mateixa mà de l'autor.

El dietari té una paginació numerada que va de la plana 1 a la 390 (aquesta, però, és en blanc).

Després de 25 folis també en blanc —com per si algú encara volia continuar el dietari—, hi ha enquadrats tres folis sobre un altre tema, d'una època posterior i dels quals no és autor el nostre

cronista. Fan referència a Sant Dalmau i es titulen així: «*Recupilació de notícies del gloriós St. Dalmau Moner, religiós dominicano, segon patró de esta ciutat*». Es tracta de 5 pàgines, sense numeració ni data, que parlen del culte que la ciutat dedica a St. Dalmau, de la nova capella que es bastí a l'església de Sant Domènec el 1735 i dels trasllats de les relíquies a la Catedral i del seu retorn a Sant Domènec, a causa dels transtorns de la política el segle passat. Encara, al darrera, hi han relligat mig foli que torna a parlar del trasllat de les mateixes relíquies a la Catedral Basílica segons l'acord del municipi del 16 de setembre de 1835, per haver estat clausurat el convent dominic.²⁴

Coneixem perfectament la gènesi d'aquest còdex de l'A.H.M.G. En efecte, el consistori gironí, encara en vida de Real, valorant sens dubte l'obra del nostre cronista i antic Jurat en Cap, com un text molt important per a la ciutat, que no havia de quedar en mans particulars, i menys perdre's, va prendre l'acord de pagar-ne una còpia, que quedaria guardada a la casa municipal.²⁵

Per un altre costat, aquest manuscrit és el més ben acabat. Només en una certa part pot considerar-se una repetició i còpia del Ms 3619 de Madrid i, en el conjunt, més ben ordenat, posat en net i perfeccionat. En la primera part —els vuit primers tractats—, són inexistents en els altres manuscrits de Madrid i de Barcelona i, per tant, absolutament originals. En el camp de l'*arbitrisme* del s. XVII són un testimoni quasi únic al nostre país.

2.3. *El manuscrit de Vilanova (Ms. 182)*

A la Biblioteca-Museu *Balaguer* de Vilanova i La Geltrú hi ha un altre manuscrit de la nostra crònica que respon a la cota Ms 182.

Es tracta d'un volum en foli, de 31 x 20,3 cm., relligat en tela.

És una còpia literal del Ms. 2055 de la Biblioteca Nacional de Madrid, comentat abans,²⁶ i que porta semblant títol: «*Varios sucesos recopilados por Jerónimo de Real*». La còpia és de finals del segle passat. Hi ha molt poques diferències en el text, però el copista ha canviat algunes paraules, probablement amb la intenció

²⁴ AHMG, *Crònica de J. de Real* (són els últims fulls sense numeració).

²⁵ M. d'A. 1 de gener 1675, ff. 2r-3r; i juliol 1679, f. 274r.

²⁶ BNM, Ms 2055: vegeu-ne la descripció a la pàg. 69.

d'adaptar-lo als lectors. Així, per exemple, canvia «Principado» per «Cataluña»; «Se corrió la voz» per «Se corrió la noticia», etc.

Té un total de 379 folis escrits a una sola cara. Les dates que comprèn són les mateixes del Ms. 2055, és a dir, de 1626 a 1680.

Pel que fa a aquestes dates hi sol haver un equívoc entorn d'aquest manuscrit: El llibre de Vilanova comença per un índex («*Tabla de los tratados deste libro por años*»): que només arriba fins a 1639. Això ha fet pensar a molts historiadors que el manuscrit era diferent del de Madrid i que es tractava d'una crònica dels anys 1626-1639.²⁷ No és així. L'explicació rau en el fet que l'índex no ha estat copiat del tot, essent en canvi complet en el manuscrit de Madrid. El text de la crònica sí que va ser transcrit totalment.

De l'any 1680 només en descriu un fet en quatre ratlles: «*Entrada que hizo la Reyna a su Real Palacio. Haviendo salido de Burgos la Señora Reyna Doña M.ª Luysa de Borbón, se fué al sitio del Retiro hasta sábado a 13 de Enero, que hizo su pública entrada a su real palacio de Madrid*».²⁸ En general es fa arribar aquesta crònica —tant en la còpia de Madrid com en la de Vilanova— fins a l'any 1679, car de l'any següent només porta aquesta breu i irrellevant notícia sobre la reina. De fet, però, cal dir que va de 1626 a 1680.

¿Quan va fer-se aquesta còpia i com va arribar a la Biblioteca de Vilanova? Creiem que això té relació amb la personalitat i la vida de l'acadèmic Celestí Pujol i Camps que fou un temps propietari de la versió original castellana de la crònica (Ms. 2055). Pujol i Camps va viure molts anys a Madrid sota la protecció del polític Víctor Balaguer. Fins i tot Pujol morí, encara jove, el 28 de desembre de 1891, a Madrid, mentre es trobava a casa de Víctor Balaguer. Essent tots dos acadèmics de la Història i coneixent l'afecció de Pujol i Camps pels temes entorn de la revolta de 1640, és molt possible que contagiés aquest interès també a Víctor Balaguer. D'aquí pot originar-se la còpia que comentem (Ms. 182) i que va anar a parar a la Biblioteca particular del Sr. Balaguer i, a través d'aquest, al Museu Balaguer de Vilanova, on encara la trobem a disposició dels estudiosos. Aquestes suposicions no semblen pas infonamen-

²⁷ BASILI DE RUBÍ, *Les corts catalanes de Pau Claris*, Barcelona 1976 (Bibliografia), pàg. 11, entre altres.

²⁸ Biblioteca Balaguer: Ms 182, pàg. 379.

tades i, en tot cas, l'existència d'una versió castellana de la nostra crònica a Vilanova ha de tenir relació amb aquella amistat i dependència de Pujol i Camps i Víctor Balaguer.²⁹

2.4. *Els manuscrits de Barcelona i Peralada*

No podien faltar manuscrits de la nostra crònica en institucions barcelonines. Paradoxalment són els que han costat més de trobar. Un manuscrit el situàvem a la Biblioteca d'Ernest Moliné i Brasés, però últimament, quan ja desesperàvem de localitzar-lo, l'hem descobert a la Biblioteca del Palau de Peralada. L'altre, una còpia parcial de l'anterior, es troba a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (A.H.C.B.).

2.4.1. *El manuscrit de Peralada (091 Real)*

Còdex infòlio de 36,5 x 24 cm. (en la descripció que hi ha a l'A.H.C.B. diu 364 x 240 mm.).

Té 162 folis, numerats amb llapis (al f. 155 amb blau), i 10 folis en blanc (4 al començament, 4 al final i 2 al mig del text: en efecte, acabades les «junttes» o capítols, i abans de l'apèndix, apareixen en blanc els folis 155 i 157 que són, però, numerats). El paper ve marcat per una filigrana on hi ha dibuixada una creu encerclada en una pera.

A les dues primeres planes es descriu el pla general de l'obra en una taula força enrevesada, que no arriba a ser pròpiament un índex.

Enquadernat en pell, gravada en sec, amb dues tanques metàl·liques. Al llom hi ha una etiqueta amb un número d'ordre: *091-Real*.

Pel títol ja es veu que és diferent de les altres redaccions de la crònica. De fet és el més estrany i original d'aquests manuscrits. Vist en el seu conjunt el text s'assembla poc al d'una crònica. La part de narració d'esdeveniments és mínima i es troba escampada

²⁹ Celestí Pujol i Camps va néixer a Girona el 1843. Advocat, historiador, té estudis especialitzats en numismàtica. Fou amic i protegit pel polític Víctor Balaguer, també historiador i acadèmic com Pujol. Se sap que Pujol i Camps va morir a casa del Sr. Víctor Balaguer el 28 de desembre de 1891, a l'edat de 47 anys. Les obres més importants de Pujol sobre aquesta època són: *Gerona en la revolució de 1640* (1880) i *Melo y la revolució de 1640* (1886), a més de l'edició de la crònica de Parets que citarem més endavant.

enmig d'altres textos que tracten de tot: des del tema de moral fins al geogràfic o llegendari. Tampoc no es pot dir, però, que no sigui una crònica: de fet la còpia d'aquests 51 petits capítols de dietari del manuscrit de Peralada, s'han convertit en la crònica titulada «*Sucesos de Cataluña*» al Ms. B-147 de l'A.H.C.B. del qual parlarem després. Aquests 51 capítols, i només aquests, constitueixen la crònica pròpiament dita, en una redacció abreujada.

És un llibre que, participant del concepte de crònica, s'assembla més als altres dos tractats que té Real sobre temes polític-morals. He dubtat, fins i tot, si podia correspondre al primer d'ells que cita E. C. Girbal, però que és perdut: «*Advertencias al comú y particulars de la ciutat de Gerona*»,³⁰ però no sembla que es tracti de la mateixa obra.

Títol: El mateix encapçalament ja és ben curiós: «*Convocación de los pueblos en juntas, provechosas en lo espiritual, deleytosas en lo temporal y convenientes a todo racional, dispuestas y ordenadas por Gerónimo del Real y para los pueblos universal*». Aquest títol insinua la divisió complexa de la temàtica d'aquesta obra. Amb llapis, al costat del nom de Real, a la mateixa ratlla, hom hi ha anotat «*escritor gerundense*». En canvi no porta el títol de «*Sucesos de Cataluña*» que li atribueix la còpia de l'A.H.C.B. A la contra-coberta també hi ha una nota curiosa sobre l'autor: «*G. Real. Escritor gironí del segle XVI que visqué fins a últims del segle XVII*». La lletra d'aquesta nota podria ser de Moliné i Brasés que n'era l'anterior propietari.³¹

Ordre i distribució del text: Aquest aspecte té el màxim interès car es tracta d'una obra molt original. Aquí només en farem una descripció breu. Però mereixeria un estudi més exhaustiu i detingut: es tracta d'una obra típica del temps del barroc, molt ben elaborada, on es reflecteixen plenament la pintoresca erudició del cronista Real, la seva ideologia religiosa i les seves preocupacions ciutadanes. Aquest còdex de Peralada mereix molta atenció i penssem fer-ne un estudi més complet algun dia.

³⁰ E. C. GIRBAL, art. cit., pàg. 133.

³¹ Aquesta darrera nota podria estar inspirada en C. RAHOLA, que en el vol. 2 de *La ciutat de Girona*, diu de Real "Escriptor del s. xvi". En canvi, la primera pot ser del llibreter J. Porter de cara a la venda del llibre.

L'obra és distribuïda i ordenada en una forma semblant al que podria ser un «Any cristià», amb lectures edificants per a tot l'any, distribuïdes per setmanes i dies. De fet el P. Croiset, el jesuïta marsellès que hom pot considerar l'iniciador d'aquest estil de literatura, és de finals del XVII, i a començaments de l'altra centúria va llançar els seus «*Année chretienne*» que va tenir tant d'èxit i tants imitadors de qualsevol temàtica.³² Real se li avança uns anys i fa una espècie d'*année*, amb barreja de temes religiosos i profans, que dóna un producte interessant i carregós alhora, realment enutjós per la nostra mentalitat i per qui vol fer la lectura seguida del text o buscar-ne alguna data.

El llibre és distribuït per ser llegit al llarg d'un any: 52 capítols, un per cada setmana de l'any i, a cada capítol, 14 assumptes i notícies, és a dir, dues per dia:

«*Discurren cincuenta y dos juntas por otras tantas semanas del año, y en cada una catorce asuntos y noticias de las materias que siguen...*».

Hem de fer notar que es poden dividir aquests 14 assumptes que es van repetint 52 vegades al llarg del llibre, en tres parts: els 5 primers temes de cada capítol o junta són unes exhortacions morals o espirituals; els 4 següents són notícies profanes, sovint grandioses i llegendàries; i els altres 5 són discursos o sentències, i també fets al·lisonadors, que volen instruir o fer pensar. Recordem el títol inicial que ja indicava aquestes parts «*provechosas en lo espiritual, deleitosas en lo temporal y convenientes a todo racional...*».³³

A continuació donarem simplement la numeració dels temes que tracta cada capítol i que es van repetint al llarg del llibre com ja hem assenyalat. La distribució és aquesta:

1) Efectes nocius d'un vici o falta (p. e. es comença per la supèrbia fol. 2r, l'avarícia fol. 10v etc.).

³² JEAN CROISET, S. J., 1656-1738, professor de teologia i apòstol impetuós, amic dels cercles de Paray-le-Monial. El llibre que amb el nom d'*Année chretienne* va tenir un gran èxit s'anomenava primer *Exercices de piété pour tous les jours de l'année, contenant l'explication du mystère, ou la vie du saint de chaque jour, avec les reflexions sur l'épître et une meditation sur l'évangile de la messe, et quelques pratiques de piété propres à toutes sortes de personnes*, Lyon 1712-1720, 12 vols. Era un cicle complet amb lectures per cada dia, a l'estil de la composició del Ms de Peralada. Cfr. Dict. de spiritualité II-2, 1953, 2.557-2.560.

³³ Ms de Peralada, f. 1r.

2) Bons resultats de la virtut contrària (humilitat fol 2v, liberalitat fol. 11r).

3) Mitjans per merèixer més gràcia i exercicis de virtut.

4) Ensenyament i bona educació per a la joventut.

5) Governar amb justícia i equitat.

6) Vàries notícies del món (p. e. la creació fol. 6v, invents de l'agricultura i altres oficis fol. 13v).

7) Esdeveniments memorables.

8) Fets prodigiosos (p. e. diluvi).

9) Fundació de regnes i ciutats antigues amb el nom dels fundadors (comença per Babilònia i acaba per Barcelona i Girona).

10) Els mals que ocasiona l'obrar sense pensar (aquí comença amb la poma d'Adam).

11) Els successos de Catalunya des de l'any 1626 fins al 1651 (això és la crònica).

12) La sentència d'un sant.

13) Una sentència de política.

14) Proposa un enigma i en dóna la solució.

Cap al final de l'obra (fols. 158r-162v) hi ha uns temes en 10 apartats que s'assemblen molt als *assumptes* que hi ha en els textos dels manuscrits de Girona i de Madrid (Ms. 3619), però tractats de forma més general. És com un apèndix. A continuació posem el títol general i el de cada un dels 10 apartats:

«*Medios para realizarse una república en virtud, política y gobierno*»: I. Hospital de misericòrdia. - II. Món de pietat. - III. Encerts i desencerts per aixecar una república. - IV. Interès per al bé públic. - V. Com s'han d'apaivagar els tumults populars. - VI. Què cal fer davant l'escassetat de blat. - VII. Diligències per al temps de guerra. - VIII. Remeis per al contagi o pesta. - IX. Fabricació de perfums per a purificar les cases i les robes. - X. Per curar les inflamacions.³⁴

LA CRÒNICA. El tema XI de cada capítol constitueix la crònica pròpiament dita. De fet només n'hi ha 51 i no 52 com caldria ja que en la junta 38 (pàgina 118-120) no hi ha cap esdeveniment de crònica, o sigui que en la junta 38 el cronista s'ha saltat l'assumpte XI que sempre és «Sucesos de Cataluña». És per això que a

³⁴ Ibid., f. 1v. La taula anuncia només 9 "mitjans", però en el text n'hi ha 10.

partir de la junta 39 no corresponen els números dels capítols amb els de la crònica, cosa que porta a una certa confusió.

Aquesta crònica comença l'any 1626 i acaba el 1651. És incompleta però les dates escollides són significatives: Fou en les corts de 1626 quan van començar de forma pública les desavinences entre Catalunya i la Cort. I acaba el 1651 quan l'exèrcit espanyol és a la vista de Barcelona: tot és ja perdut i Real no n'espera el desenllaç. ¿Vol dir això que aquesta versió de la crònica fou escrita els últims dies de la guerra? No és possible assegurar-ho. Però el cronista escriu capítols cada vegada més curts. Aquest darrer no pot ser més breu: «*Sucesos de Cataluña (51). A 4 de Agost 1651 arribà lo exercit del Rey d'Espanya a la vista de Barcelona. Constava de deu mil infants i dos mil cavalls, també aparegueren dotse galeras i molts vaxells i se donà principi al siti*».³⁵ Aquesta redacció breu de la crònica abraça els anys de la revolta, i explica les causes i els esdeveniments de la guerra dels segadors. Els temes i els capítols són aquests:

Corts generals de Catalunya el 1626 (1). Corts de 1632 i elecció del Cardenal-Infant com a Virrei (2). Girona serveix el rei l'any 1633 (3). El Virrei Cardona s'installa a Girona 1635-37 (4). Publicació de l'Usatge Princeps namque a Catalunya (5). Campanya de Leucata (6, 7, 8, 9). Entrada de l'exèrcit francès a Catalunya (10). Pèrdua de Salses (11). La campanya de Salses (12-27). Mort de Montrodon a Santa Coloma (28). Incendi de Riudarenes (29). La revolta a Salt i a Girona (30-34). Fets de Montiró i excomunió de l'exèrcit (35). Discurs sobre el moviment de Catalunya (36). Presó de Tamarit (37). Mort del Virrey Comte de Santa Coloma (38). Elecció del Duc de Cardona per Virrei (39). Reunió general dels braços el 1640 (40). Catalunya reconeix el Rei de França (42-43). Batalla de Montjuïc (44). Lleida es rendeix al Rei d'Espanya (46). Roses als francesos (47). Empresonat l'Abat de Galligants, diputat eclesiàstic (48). Epidèmia a Girona (49). La defensa del general Marzin (50). L'exèrcit d'Espanya a la vista de Barcelona (51).

En general, el redactat d'aquest text s'assembla al del manuscrit castellà de Madrid (Ms. 2055) i al de Vilanova. Però té trossos ben diferents. La redacció, per exemple, de l'incendi de Riudarenes

³⁵ Ibid., Cap. 51 (Junta 52), fol. 155r.

és totalment diferent. Altres fragments només canvien algunes paraules i expressions: Acostuma a posar «Provincia» en lloc de «Principado» i deixa algunes frases, força significatives, que hi ha en el text de la Biblioteca Nacional. En general és una redacció semblant però molt més breu. Tot això podria indicar que el còdex de Peralada seria més antic i que el Ms. 2055 de Madrid n'és una versió posterior i derivada.

El mateix sembla indicar un fet molt remarcable pel que fa a la llengua. És escrit en un castellà que manté moltes paraules i expressions catalanes. Però és més; de tant en tant posa fragments enters en català. Ultra al fragment sobre el setge de Barcelona que hem citat més amunt, a la plana anterior,³⁶ és redactat en català tot el capítol sobre la conquesta de Roses pels francesos: «*Al primer de Abril 1645 los comte de Plasis ab exèrcit francés posà siti a Rosas y a 27 de maig se volà un troç de la muralla, per ont se pogué donar lo asalt, i.s peleà de la tarda fins a miya nit, estant los suysos escuadronats tota la nit a la brecha (...)*». Hi ha encara un altre fragment mig en català: «*A 20 de abril 1650 en lo ospital de Gerona se començà lo contagio per mort del infermer que se li conegué bonys per aver comprada alguna roba infecta, de aquí anà escampant per algunas personas y casas de la ciudad que como no se tenía experiencia no se atacó de principio (...)*».³⁷ He pensat si podia haver-hi una redacció anterior en català. A part de les dues descrites, no ho crec. Més aviat sospito que a l'autor se li escapen fragments i capítols sencers en la seva llengua, cosa que evidencia una redacció ràpida.

La difícil recerca d'aquest manuscrit.

Coneixíem l'existència d'aquest còdex a la biblioteca de Moliné i Brasés pel Ms. B-147 de l'A.H.C.B. que descriurem a continuació. Com que aquella biblioteca havia estat venuda, no el trobàvem. Inútilment l'hem buscat als diversos arxius i biblioteques de Barcelona que és, lògicament, on havia de ser. Tampoc no foren eficaces les repetides consultes a persones expertes que ens podien assessorar. Vam trobar sempre ajut i molta amabilitat, però tot fou

³⁶ Ibid., f. 155r (vegeu nota anterior).

³⁷ Ibid., ff. 144 r i 150r: a partir del cap. 37 sembla que alterna català i castellà.

en va. No es trobava. La recerca fou llarga i descoratjadora. Finalment he consultat els familiars del Sr. Moliné i Brasés i, fins i tot, els llibreters de Barcelona que podien saber-ho per haver intervingut en la venda. Tampoc no ens proporcionaren cap pista concreta.³⁸

Ernest Moliné i Brasés (1868-1940), era un advocat i historiador barceloní que va reunir molts còdexs catalans antics a la seva biblioteca i va editar-ne també bastants. Però els llibres eren venuts amb la mateixa facilitat amb què els aplegava. Fonamentalment va tenir dues importants biblioteques, que foren successivament traspassades per venda. De la segona, la família posseeix el catàleg i no hi consta el manuscrit de la crònica de Real. En canvi, és cert que el 1920 es localitzava a la biblioteca privada de l'erudit historiador E. Moliné, car se'n féu una còpia. Per això he vingut a suposar que formava part de la primera que fou traspassada l'any 1926-27 al Sr. Domènec Carles Tolrà. De fet quan, vers el 1940, la casa de llibres Porter va adquirir part de la biblioteca segona de Moliné, ja no hi havia la nostra crònica. Vagament se m'indicava que podia ésser a les mans de l'esmentat Tolrà o haver passat a la propietat de Rafael Patxot o de Miquel Mateu.

Amb aquestes dades, ben ambígies per cert, vaig aventurar-me a continuar la recerca. Ha estat en aquests darrers dies que, insistint a Peralada, ha aparegut el manuscrit desitjat. En efecte, el còdex fou adquirit per Miquel Mateu probablement a través del cèlebre llibreter barceloní Josep Porter.³⁹ Tot i que aquest treball ja havia estat entregat i que ens ha obligat a refer-lo, no cal que expliqui la satisfacció que em proporcionà aquesta troballa, després de la perllongada recerca. En deixo constància.

³⁸ He vist la secc. de Manuscrits de la Bibl. de Catalunya, de l'Acadèmia de Bones Lletres, he buscat a la Bibl. Arús, he consultat als entesos de l'Institut d'Estudis Catalans, i especialment al Sr. Bohigas, entre altres; bibliotecaris, arxivers i, finalment, a llibreters com el Sr. Josep Porter, que havien posat a la venda llibres de Moliné i Brasés.

³⁹ Carta de la filla de Moliné i Brasés (23-9-1979). Fou Porter qui em va orientar cap a una possible adquisició del Sr. Miquel Mateu. Una numeració en llapis darrera l'última plana escrita sembla confirmar-ho: 11.100/600. El primer número indica la procedència (adquirit a en Porter), el segon podria ser molt bé el preu. He d'agrair aquí la col·laboració del Sr. Martí Costa, director de la biblioteca del Palau de Peralada i del meu company Josep Clavaguera, responsable de l'arxiu. Gràcies al seu ajut he redescobert aquest còdex a darrera hora de manera quasi fortuïta.

2.4.2. *El manuscrit de l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona (B-147),*

Es una còpia de l'anterior, i encara parcial, realitzada a començaments del nostre segle. El títol de la portada ho diu clarament:

«*Geroni de Real. Successos de Catalunya 1626-1651.*

Ms. de la Biblioteca del Sr. Moliné i Brasés.

Copiat en setembre de 1920 per la Srta. Rosa Gil»⁴⁰

De fet aquest títol no correspon al de l'original, però és ben justificat. Donat que només es copien els «successos», es pot considerar que l'encapçalament és pres del text del manuscrit original: cada capítol XI.è comença així «Sucesos de Catalunya», i aquesta frase la copista l'ha posada justament com a títol general del manuscrit. A continuació hi ha afegit el títol veritable de l'obra: «*Convocación de los pueblos en juntas etc.*».

Es tracta d'una capsa que conté altres manuscrits en forma de fitxes.⁴¹ El nostre consisteix en 85 fulls de paper in 4º, poc més gran d'una quartilla, de 164 x 228 mm. foliades amb llapis de l'1 al 84 (el primer sense numerar), escrits a una sola cara, que només copien els esdeveniments o fets consignats en el manuscrit de Peralada. Els altres capítols —de tema moral, polític o religiós— no són copiats. El Ms. B-147 sempre assenyala entre parèntesi i amb llapis el foli que correspon al manuscrit de Peralada: p. e. «Assumpto XI (fol. 31) Usatge de Princeps namque se publica en Cataluña».

Al final de la introducció on descriu el manuscrit i s'assegura la propietat del Sr. Moliné i Brasés (l'any 1920), el Ms. B-147 indica també les fonts d'informació sobre la personalitat del cronista, i fa esment del diccionari de *Torres Amat*, de *E. C. Girbal* i de *C. Rahola*.⁴²

Els temes d'aquesta còpia són descrits a la pàg. 76-80, on hem resumit la part històrica del còdex de Peralada. Va des de les Corts de 1626 fins al bloqueig de Barcelona el 1651. Però hi ha un

⁴⁰ AHCB, Ms B-147, fol. s. n. (portada).

⁴¹ Mss B-145, 146, 147, 148 i 149. Són còpies de Mss de la BNM i de la BC. El B-148 és el *Successos de Catalunya en los anys 1640 y 1641*, de J. F. FERRER (és còpia dels fols. 258-278 del Ms B-44).

⁴² FÉLIX TORRES AMAT, *Memorias para ayudar a formar un diccionario crítico de los escritores catalanes*, Barcelona 1836 (reeditat per Curial, Barcelona-Sueca 1973); E. C. GIRBAL, art. cit., "Rev. de Gerona" 1891; CARLES RAHOLA, *La ciutat de Girona*, Barcelona 1929, 2 vols. (pàg. 95: el cita pel segon cognom Fontclara).

afegitó, copiat també del Ms. de Peralada però que no és un text de la crònica. Tracta de la fundació de Girona: «*El abad Carrillo de Monte Aragón en sus Annales, dice que Gerona fué fundada el año de la creación del mundo de 2220, que seria 554 después del diluvio universal y a 1804 antes de la Natividad del Señor. Su fundador fué Girión, VIII Rey de España*».⁴³

Fins aquí la descripció detallada dels sis manuscrits.

3. Comparació de textos

Sobre les diferències i semblances dels diversos manuscrits que, alhora que indiquen la relació mútua i la possible dependència, obren la qüestió de si es tracta d'una sola o de diferents cròniques, el millor que podem fer és comparar els textos. Aquí aportarem només uns fragments que ens semblen, però, suficientment il·lustratius. No cal fer sis columnes, car hi hauria moltes repeticions inútils. Presentem només tres variants: A la primera columna tenim el text del manuscrit de Girona que és quasi idèntic al del Ms. 3619 de Madrid (pel que fa a la crònica, no pels «assumptes»). És a dir, a la primera columna hi va el text *gironí* que és exponent dels manuscrits redactats en català i probablement més antics. El còdex de Girona fou redactat més tard però tenint en compte el de Madrid del qual depèn.

A la segona columna hi posem el text del Ms. 2055 de Madrid, que és el més important i extens dels redactats en castellà. El de Vilanova és una còpia amb molt poques variants.

I a la tercera columna hi posem el text de Peralada, que representa un text castellà més breu que es repeteix en la còpia de Barcelona. S'assembla força a l'anterior però no són idèntics.

Presentant ostensiblement aquests textos es veuen les diferències i es deixen entendre les intencions que després explicarem.

Hem escollit uns quants esdeveniments rellevants d'aquella època: la proclamació de l'usatge *Princeps namque* el 1637; després, la victòria de Salses on es manifestà el patriotisme dels catalans, però que ja és el començament de les disputes entre ells i les tropes castellanques; segueixen l'incendi de Riudarenes i de Montiró que inicien la revolta camperola a les nostres comarques; la data crucial del 7 de juny de 1640 («Corpus de Sang», se'n dirà més tard) i la

⁴³ Ms. de Peralada, f. 155r; cfr. Ms B-147, fols. 83 i 84.

mort del virrei a Barcelona; i finalment, la notícia de la mort de Lluís XIII per veure com la dóna el nostre cronista des de Girona.

Els títols de la primera columna són nostres. En canvi, els altres són originals dels mateixos manuscrits de *Madrid (Ms. 2055)* i de *Peralada*.

(Es publica l'usatge del «Princeps namque»)

1637. Juliol

Al primer se feren les crides de l'Usatge Princeps namque, manant-li lo Rey les fes publicar per tota Catalunya atès que en Madrid havien declarat tenir lloc en la ocasió se trobava lo Rey de declarar-lo. Tingué's junta de privilegis i fou resolt no fes Girona ningun proseiement sinó que.stigués a la mira de què faria Barcelona y Diputació, que havien elegides persones i.s fèyan ambaixadas al Vi-Rey per a que revocàs ditas cridas, per ser contra constitució, y lo Vi-Rey no y volgué dar lloch.

A 23 se formà dupte per part dels Diputats si tenia lloch lo usatge.

A 28 morí Jaume Tagell jurat menor fen-se la cerimònia acostumada de no tenir taula y tancar les portes. tres dias.

Usatge Princep(s) namque se publica

Al primero de julio 1637 se hicieron pregones por orden del Virrei del Usatge Princeps namque, mandándole el Rey los hiciese publicar por toda Catalunya, atento que en Madrid havia declarado tener lugar en la ocasión se hallava el Rey.

A 23 se formó dupte por parte de la Deputación si tenía lugar el Usatge.

Al 1.º de agosto declaró el Consejo Real que no lo había tenido de formarse el dupte dels Princeps namque, atento el Vi-Rey, que era el Duque de Cardona, en los pregones havia echo publicar, no asenyalava diada sierta del Rey.

Este nombre de Usatge en Catalunya es levantar los pueblos acudiendo la gente con las mejores armas adonde pide la necesidad que llaman SOMATENT GENERAL, y que se declara

Asumpto XI: Usatge de Princep(s) namque se publica en Catalunya (Junta 5)

/31/ Al primero de julio 1637 se hicieron pregones por orden del Virrey del Usatge Princeps namque, mandándole el Rey los hiciese publicar por toda Cataluña, atento que en Madrid havia declarado tener lugar en la ocasión se hallava el Rey.

A 23 se formó dupte por parte de la Deputación si tenía lugar el Usatge.

Al primero de agosto declaró el Consejo Real que no lo había tenido de formarse el dupte del Princeps namque, atento el Vi-Rey, que era el Duque de Cardona, en los pregones havia echo publicar, no asenyalava diada sierta del Rey.

Este nombre de Usatge en Cataluña es levantar los pueblos acudiendo la gente con las mejores armas adonde pide la necesi-

A 31 presentà lo Veguer an als Jurats una cartilla del Virrey ab que li asenyalàs la ciutat vint treballadors per anar-se'n a Roselló per terraplansadors y en lo Bisbat se'n demanava trescents; repartits per llochs, y en Catalunya tres mil. No reparà la ciutat ni les demás universitats ni llochs en dar-los, pus lo Rey pagava vuit sous cada dia per llur jornal.

por el Vaguer en cada vegaria con asistencia del Magistrado. Y este Usatge Princeps namque tiene lugar quando el Príncipe está opresso de enemigos, o, como la Provincia es invedida de contrarios, para defensa del Señor y de la tierra.

Diéronse cartillas a las universidades para que en toda Cataluña se hiziesen 3000 trabajadores para ir a Rosellón a fortificar, no repararon en asenjarlos las universidades supuesto los pagava el Rey su jornal, que eran quatro reales. A 31 de julio presentó el Veguer la cartilla a los jurados de Gerona, y a 8 de Agost se llevó 20 trabajadores a Perpignan.

dad que llaman SOMATENT GENERAL, i que se declara por el Vaguer en cada vegaria con asistencia del Magistrado. Y este Usatge Princeps namque tiene lugar quando el Príncipe está opresso de enemigos, o, como la Provincia es invedida de contrarios, para defensa del Señor y de la tierra.

Diéronse cartillas a las universidades para que en toda Cataluña se hiziesen 3000 trabajadores para ir a Rosellón a fortificar, no repararon en asenjarlos las universidades supuesto los pagava el Rey su jornal, que eran quatro reales. A 31 de julio presentó el Veguer la cartilla a los jurados de Gerona, y a 8 de Agost se llevó 20 trabajadores a Perpignan.

(Reconquesta del Castell de Salses)

1640 Janer

A 6, que és lo dia dels Reys, a las vuy[t] horas de matí, conforme estava pactat, isqué del Castell de Salsas Mosur de Espenan governador de la força; ab pactes honrrosos, y la entregà a nostres

Ríndese el Castillo de Salses

A los 6 de Enero 1640 dia de los Reyes a las 8 de la mañana, como estava pactado, salió de la fuerça Mosur de Espenan, su governador, con quinientos soldados franceses buenos y trescientos de enfermos, que dijo

Ríndase el Castillo de Salsas (Junta 26)

/84/ A los 6 de Enero 1640 dia de los Tres Reyes a las 8 de la mañana, como estava pactado, salió de la fuerça no aviéndolo podido socorrer al francés, Mosur de Espenan, su governador, con quinientos solda-

Generals que éran lo Compte de Sancta Coloma, Virrey del Principat, y lo Marquès de los Balbasses. Ysqueren sinch-cents soldats bons y tres-cents de malalts i digué Espenan que se li n'havían morts altres tants de malalties, y axí se recuperà dita plaça rendint-se per fam, que ja no ls restava manteniment per menjar.

havían muerto otros tantos y entregó el Castillo a los dos generales de España el Conde de Santa Coloma, Vi-Rey, y al Marqués de Espínola de Balbases, y así se recuperó la fortaleza de Salsas por hambre, habiendo durado el sitio de 16 de Setiembre hasta 6 de Enero.

Recuperó el Rey las Plaças de Cataluña quedando sus armas acreditadas y los catalanes en gran opinión de valerosos y fidelísimos por aver acudido a la defensa de su Rey con tan gran costa de los comunes y particulares, que no se lee que una provincia de sesenta leguas de pays haja levantada tanta gente a su costa.⁴⁴

Discurso. Sobre esta guerra de la fortaleza de Salsas se puede considerar dos descuidos, el primero por la parte de España como no lo presidiaron de gente de valor temiendo inteligencias lo havia de asitiar el francés, pues los más de los soldados eran bi-

dos franceses buenos trescientos de enfermos, que dijo havían muerto otros tantos y entregó el Castillo a los dos generales el Conde de Santa Coloma, y al Marqués Espínola de Balbases, y así se recuperó por España la fortaleza de Salsas por ambre, aviendo durado el sitio de 16 de Setiembre hasta 6 de Enero.

Recuperó el Rey las Plaças de Cataluña quedando sus armas acreditadas y los catalanes en gran opinión de valerosos y fidelísimos por aver acudido a la defensa de su Rey con tan gran costa de los comunes y particulares, que no se lee que una provincia de sesenta leguas de pays haja levantado tanta gente a su costa.⁴⁴

⁴⁴ L'elogi del valor i de la fidelitat dels catalans envers el seu rei, Felip IV, només es troba en els manuscrits castellans de Madrid (2055) i de Peralada, amb clares intencions apologètiques i justificatives, essent innecessari en el text del Ms de Girona.

soños, que en siendo muerto un alférez valenciano, quando lo entraron por la brecha, se rindieron, y así con facilidad se apoderó el Francés, y de haver gente de valor fuera posible no rendirle pues la brecha que hizo el fornello se pudiera bien defender a ser gente veterana los de la guarnición que ocasionó los daños y gastos que se hizieron por recuperalle.

El segundo descuido de los franceses como no se proveyeron de municiones de guerra y provisiones de víveres pues tuvieron harto tiempo de 19 de julio que se rindieron, hasta 16 de Setembre que se le puso sitio; que si como tenían gente para defenderlo los hubiesen proveydo de mantenimientos hubieran causado un daño notable a España, así como por las enfermedades y muertes de sus soldados como de los gastos de comunes y particulares.

Que feliz hubiese sido el governo de los que tenían la mano en él, si como tuvieron prudencia para recuperar la reputación de

la nación, pues se recobró lo perdido, hubiesen tenido experiencia para refrenar los ímpetus y orgullo de los soldados y el poco sufrimiento de los Paysanos, no hubiera sucedido las turbulencias que discorreremos adelante que tantas pérdidas y daños ha recibido la monarquía española.

(Incendi de Riudarenes)

1640 Maig

A 3 havent tingudes (algunes) pendències amb gent de la terra los soldats dels Tèrcios del Conde Duque, que governava Joan de Arce, y altre de Napolitans, que governava Don Leonardo Molas, per las vaxacions que fèyan als Pagesos ab sos allotjaments, arribant en lo lloch de Riudarenes posa ren foc en molts casas y en particular a la Iglesia, enten-se per a robar los mobles de particular que y havían aportats; fou tant lo foch, que cremà fins los altars, y la reserva de las formas con-segradas fou trobada, si bé fou declarat per theòlecs esser ja con-

Quema de la iglesia de Rio de Arenas

/19/ Aviendo tenido los soldados de los tercios de Juan de Arce y Don Leonardo Molas, de Napolitanos, que eran cerca de dos mil y quinientos cavallos, que havian dexado por guarda del pays, que todos los tercios de varias naciones y cavalleria se deshazieron völdiéndose a sus tierras.

Y como hiziesen los soldados vexaciones a los paysanos con los alojamientos y ellos poco sufridos con estos alborotos, llegaron los tercios en el lugar de Rio de Arenas y sabiendo avían retirado sus alajas en la Iglesia, codiciosos de tomárselas, pusieron fuego a las puertas y

Sucesos de Cataluña en Riu de Arenas

/93r/ Cuando recuperado el Castillo de Salsas, todos los Tercios se bolvieron a sus lugares quedando por guardia del pays dos que fueron uno de Españoles, cuyo mestre de Campo era Juan de Arse, otro de Napolitanos que lo era Don Leonardo Molas, que llegaron los soldados acerca de dos mil y además quinientos cavallos, y como los soldados napolitanos estuvieron echos a alotjarse con aventatjes y los paisanos de Cataluña que aún no havian experimentado guerra ni los efectos de causa se hallavan poco sufridos se ivan alborotando y con estos accidentes llega-

sumidas les espècias per rahó del foc, y foren guardadas a la Seu.

de poco a poco se encendieron los bancos y después los altares hasta que llegó a la reserva de las formas consecradas, que fueron después halladas, si bien dixeron Theólogos eser ia consumidas las especias con el fuego, y se llevó la reserva a la Catedral de Gerona.

/20/ La casa de la Rectoria con otras fueron también quemadas y las demás saqueadas.

A 18 volviendo los soldados de Santa Coloma se alojaron en el lugar de Salt y se tenían centinellas en las murallas de Gerona, porque corría voz se querían alojar dentro de la ciudad.

ron los tercios a Riu de Arenas, y sabiendo avian los paysanos retiradas sus alajas en la Iglesia con demasiada /93v/ codicia, hallando las puertas fuertes y bien cerradas quisieron entrar dentro y pusieron fuego en ellas pensando hazer algun agujero y de poco en poco se encendieron los bancos y fue el fuego tan voraz que llegó al altar mayor y a la reserva de las Formas que fueron después halladas, si bien dixeron Theologos eser inconsumidas las especias con el fuego y se llevo la reserva en la catedral de Gerona.

La casa de la rectoria con otras fueron algo quemadas y las demás saqueadas. La gente avia desamparado el lugar.

(Incendi de l'església de Montiró)

1640 Juny

Després de 4 dies se n'anaren los soldats marxant per la costa de la marina a Rosas, on cremaren de passada la Iglésia de Montiró y, axí mateix com a Ridarenas, foren cremades les formas con-

Fuego en la iglesia de Montiró

/23/ A 3 de junio, llegando los tercios a Montiró, viendo que la gente avían desamparado las casas y havían puesto las alajas a la Iglesia, también le pusieron fuego, quemándose las formas consecradas y a ún

Se publican excomuniones contra los que pusieron fuego a las dos iglesias (Junta 35)

/111v/ A 3 de junio, llegando los tercios de los soldados a Montiron, viendo que la gente avían desamparado las casas y havían puesto las alajas a la

segradas y, en cara més, també posaren foch a les demás casas del lloch sens que ningú los hagués fet ningun agravi.

(La mort del Virrei el dia de Corpus)
 Juny 1640

A 7, que fou lo dia de Corpus, volent llevar en Barcelona un pedrinyal a un sagador la Justícia, se començaren los demás alvo-rotar anant a voler posar foch a casa lo Virrey, y ell escapà a la dressana y, volent-se embarcar, no.s pogué acostar la galera y, no obstant que los conçellers y Diputats lo pre-gàvan no.s mogué, ans se n'anà envés St. Bertran, hont après lo trobaren mort al mix de unas rochas, que.s digué no se li conaxia ferida apenas.

más que a Rio de Arenas.

Muerte del Conde de Santa Coloma Virrey de Cataluña

/24/ A los 7 de junio, dia del Corpus, queriendo en Barcelona quitar la Justicia un pedrenal a un sagador, se alborotaron todos los demás, y como ya los foresteros andavan amotinados y ninguno se atravía refrenarles, fueron a la casa del Vi-Rey queriendo poner fuego, y él tuvo lugar de yrse a la Teresana y queriéndose embarcar no pudo llegar a la Galera. Y los Consejeros y cavalleros le rogaron no se moviese o fuese a casa de la ciudad que le defenderían. Dijo que no se tenía por siguro en la ciudad. Fuese a San Bertrán y después se halló muerto entre unos peñascos, que no se le cono-

Iglesia, también le pusieron fuego, quemándose las formas consegradas y aún más que Arrio de Arenas.

A 24 se publicaron en la catedral de Gerona por excomulgados Juan de Arce y D. Leonardo Molas, Maestros de Campo de los Tercios...

Muerte del Conde de Santa Coloma Virrey de Cataluña
 (Junta 38)

/122/ A los 7 de junio, dia del Corpus, queriendo en Barcelona quitar la Justicia un pedrenal a un sagador, se alborotaron todos los demás, y como ya los forasteros andavan amotinados y ninguno se atravía refrenarles, fueron a la casa del Vi-Rey queriendo poner fuego, y él tuvo lugar de yrse a la Teresana y queriéndose embarcar no pudo llegar a la Galera. Y los Consejeros y cavalleros le rogaron no se moviese o fuese a casa de la ciudad que le defenderían. Dijo que no se tenía por siguro en la ciudad. Fuese a San Bertrán y después se halló muerto entre unos peñascos,

cía herida, que murió rebentado como era tan grueso y esta relación se hizo como fué visurado.

Pasó tan adelante el motín que fueron a casa del Duque de Fermandina general de las Galeras de España y saquejarenle la casa...

...Este dia del Corpus fué una tragedia en Barcelona, los males que se hizo, las casas que se cerravan y las Iglesias, que no se pudo hazer la procesión. Muchos ministros reales se salieron de la ciudad, otros estaban escondidos. Publicose que en casa don Garau Guardiola avía arcas con cuchillos para degollar la gente.

DISCURSO. Notable descuydo tuvo el Vi-Rey en su fatal suceso pués no consideró que los alterados eran gente vil y baxa, y si bien por una parte se podía temer porque la canalla y plebeya són las que executan las maldades y atrocidades. Pero havia de pesar más la razón de verse asistido y rozado de gente noble y de questo que vale más uno desta condición para qualquier empre-

que no se le conocía heridas, que se entendió murió rebentado como era muy gordo.

sa, que muchos de villana prosapia, que por poca resistencia que hallen se retiran, como no llevan cabos ni orden militar, no es más que un ímpetu y furia popular que pasa como un torbellino. Nada desto consideró sino que salió de la Teresana, sucediendo su muerte que ocasionó los daños comunes y particulares que se irán discorriendo.

Dióse aviso a los Nueve Embaxadores que tenía la Deputación a la Corte para dar algún buen asiento en las cosas de la Provincia, de la muerte del Vi-Rey. Ellos, con mucho sentimiento, lo hizieron saber al Rey que después dijo: enternecido me han los embaxadores.

(En la mort del Rei Lluís XIII)

Maig 1643

A 14, morí Lluís tresè Rey Christianíssim de França, Senyor Nostre, que Déu tinga en sa [sancta] glòria.

Alguns dias antes de sa mort, trobant-se desganat, féu de sa mà una disposició y declaració de les cosas de l'estat de son Reg-

Muerte del Rey de Francia Luis XIII

/73/ A 14 de Mayo año 1643 murió Luis XIII, christianísimo Rey, Dios lo tenga en su gloria.

Dexó un papel de toda la disposición y orden que se avia de guardar y tener la Reyna gobernadora durante la menor edad de catorce años del Del-

(De la mort del Rei Lluís XIII no en parla el manuscrit de Peralada).

ne en cas Déu disposàs de sa vida del tenor següent:

DECLARACIÓ del Rey Nostre Senyor Lluís tretzè que Déu tinga en Sa Santa glòria ahont deixa lo orde y modo que ha de tenir y guardar la Reyna nostra senhora, verificat en lo Parlament de París als 21 de abril de 1643.

fin su primogénito.

Quando las ciudades tuvieron aviso de su muerte se le hizieron las funerarias que acostumbran a los Reyes.

4. *La crònica en la historiografia contemporània*

Creiem que es tracta d'un escrit de la màxima importància per la història de Catalunya i d'Espanya en el segle XVII. No cal dir, per la història de la ciutat de Girona i de les seves comarques. Segons Elliott és molt valuós per als començaments de la revolta catalana. És força més interessant i complet que la crònica de Parets, per exemple,⁴⁵ que va merièixer ser editada per l'Acadèmia de la Història, i és superior a moltes d'altres cròniques i dietaris que han llegit i citen els diversos historiadors d'aquest període. Es tracta d'una important recopilació de fets, tant locals com de tot el Principat i de força aspectes de la pugna entre Espanya i França. I escrita seriosament, per un home molt ben situat, amb càrrecs de responsabilitat en el govern de la ciutat i que ha participat a les corts i assemblees de l'època. Estranya com no ha estat més utilitzada pels historiadors. Quan només coneixia el manuscrit de l'Arxiu Històric Municipal de Girona, no em sorprenia tant. Però en veure que n'hi havia altres variants a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona i a la Biblioteca Nacional de Madrid, va meravellar-me més. No acabo d'entendre com l'acadèmic Pujol i Camps, gi-

⁴⁵ J. H. ELLIOTT, *La revolta catalana 1598-1640*, Cambridge 1963, tr. Barcelona 1966. Apèndix V: Fonts manuscrites, pàgs. 559-560. *Dietari de Miquel de Parets* (1626-1660). La crònica de Real no tracta tan directament els fets revolucionaris de Barcelona, és veritat, però comprèn més anys, fins el 1680. Comença en la mateixa data que la variant castellana (Ms 2055), les Corts de 1626. Elliott mateix diu que la crònica de M. de Parets: "el diari és una crònica avorrida, que no consegueix redimir-se per la seva penetració ni per la informació de caràcter confidencial": o. c. pàg. 559.

roní, encara que resident a Madrid, va esmerçar tant de temps en l'edició, anotació i pròlegs de la crònica de Miquel de Parets, dedicant-hi sis volums i no va publicar la crònica que ens ocupa, tot i que va ser-ne propietari de dos còdexs.

Els historiadors del segle XVII, si l'han coneguda tampoc no n'han fet un gran ús:

Primerament, *Josep Sanabre*, que té una obra monumental sobre la guerra de Secessió,⁴⁶ i diverses altres publicacions d'aquesta època, i que era un home documentadíssim, cita la crònica de Parets i nombroses «relacions», memorials i manuscrits d'aquell temps. En canvi desconeix la crònica de J. de Real en qualsevol de les seves variants.

J. H. Helliot, és encara l'historiador més precís pel que fa a la nostra crònica. Ha tingut a mà el manuscrit català de Madrid (Ms 3619), que curiosament cita en castellà, però en canvi, desconeix l'altre (Ms. 2055). I afegeix: «Hi ha una altra versió, pel que sembla lleugerament diferent, a l'Arxiu Municipal de Girona». Observació que és encertada.⁴⁷

E. Zudaire, que ha escrit una obra molt ben documentada, encara que tendenciosa a favor del Comte-Duc, fa esment només del manuscrit castellà (Ms. 2055). Les cites que en fa són confoses, canvia sovint el títol i hom dubta si ha vist també el manuscrit català (Ms 3619). En efecte, una vegada diu «*Varios sucesos*», que és l'encapçalament adequat, però l'altra diu simplement «*Sucesos*» i, encara, una tercera escriu «*Sucesos de Cataluña*». Aquest darrer títol és el que correspon al manuscrit de Barcelona. Tot plegat, però, penso que sempre fa referència al Ms. 2055 de Madrid i que les cites són imprecises per error o precipitació en copiar les notes, no advertint la confusió que comporten.⁴⁸

El *P. Basili de Rubí*, en la seva obra «*Les corts generals de Pau Claris*», es manifesta el més complet coneixedor dels manuscrits de Real, arribant a citar quatre manuscrits: primer el de Barcelona (que ho fa, però, d'acord amb les fitxes que existeixen a l'Arxiu Històric de la ciutat, i que corresponen només a una còpia parcial);

⁴⁶ J. SANABRE, *La acción de Francia en Cataluña*, Barcelona 1956.

⁴⁷ ELLIOTT, o. c., pàg. 559.

⁴⁸ E. ZUDAIRE, *El Conde-Duque y Cataluña*, Madrid 1964, pàgs. 57-58, 88, 198 i 272.

seguidament cita els dos de Madrid Ms. 3619 i Ms. 2055 i, finalment, el de Vilanova. En la seva recent magna obra sobre «Un segle de vida caputxina a Catalunya» només fa esment dels dos castellans: Ms. 2055 i Vilanova. Essent l'autor més complet, la informació resta encara parcial i inexacta.⁴⁹

Els autors gironins, com és natural, coneixen millor i utilitzen suficientment la crònica de Real de Fontclara:

Celesti Pujol i Camps la fa servir a bastament en la seva obra «Gerona en la revolució de 1640».⁵⁰ És natural si tenim en compte que van ser de la seva propietat els dos manuscrits que actualment es troben a la Biblioteca Nacional de Madrid i que a ell es deu, probablement, la iniciativa de la còpia de la Biblioteca Balaguer de Vilanova.

Julián de Chia, que era secretari-archiver de l'ajuntament de la ciutat, fa servir la crònica en la versió que hi ha a l'Arxiu Municipal de Girona en el seu treball «La revolució de 1640. Apuntes sobre la parte que en ella tomaron Gerona y su veguerío». Aquest autor afirma que el manuscrit conservat a l'arxiu de Girona és una còpia de la crònica.⁵¹

Emili Grahit és qui més ha fet servir aquesta crònica en el seu treball publicat a la «Revista de Gerona» el 1891. En efecte, en els diversos articles que responen al títol general de «Gerona bajo la dominación francesa de 1640 a 1652»,⁵² comença utilitzant força el Manual d'acords del nostre Arxiu Municipal, però, a mida que avança en el seu treball, es limita a transcriure la crònica de Jeroni de Real, sovint literalment, en la versió del còdex gironí.

Els historiadors més moderns, *Carles Rahola* i *Joaquim Pla Cargol* només citen els dos manuscrits que es troben a l'Arxiu de l'Ajuntament i, pel que sembla, desconeixen les altres versions de

⁴⁹ BASILI DE RUBÍ, *Les corts generals de Pau Claris*, o. c., pàgs. 10 i 11; *Un segle de vida caputxina a Catalunya*, Barcelona 1977, pàgs. 343, 370 i 383.

⁵⁰ C. PUJOL I CAMPS, *Gerona y la revolució de 1640*, "Asociación Literaria de Gerona", 1880 [1881].

⁵¹ JULIÁN DE CHÍA, *La revolució de 1640*, o. c., Apéndice III, p. 237, n. 1: "Respecto a la crónica del s. XVII, escrita por Jerónimo de Real, de la que obra copia en el archivo del Ayuntamiento...".

⁵² E. GRAHIT, *Gerona bajo la dominación francesa*, "Revista de Gerona" 1891, pàgs. 33-40, 82-95, 121-127, 152-158, 169-178, 202-209, 246-254 i 260-264.

la crònica. Pla Cargol descriu els nou capítols dels assumptes incorporats a la crònica però de forma incompleta.⁵³

En el terreny de la bibliografia, és E. C. Girbal qui ens en dóna més dades. En el seu article «*Bibliografía histórica de Gerona*», a més del còdex gironí, fa esment detallat dels dos que actualment es troben a Madrid, Ms 3619 i Ms 2055, i assenyala que el primer «és una espècie de borrador» dels altres. Encara esmenta també les dues obres de Jeroni de Real que no són la nostra crònica i que hem citat al començament.⁵⁴

5. *La personalitat de l'autor*

Jeroni de Real de Fontclara és el cronista més important de la ciutat de Girona i un dels més notables de la Catalunya del Barroc. Formava part de la petita noblesa ciutadana i gaudeix de la categoria de donzell. Fou Jurat en Cap en diverses ocasions i, un cop acabades les seves responsabilitats cíviques, encara s'interessava per la collectivitat i anava completant les informacions sobre els esdeveniments de la ciutat i del Principat. Va començar aquesta crònica el 1626. Capmany precisa que «*tingué principi al primer dia de gener de l'any 1626 de sa florida joventut i va continuant-la en sa venerada senectud*».^{54 bis} Però, en canvi, el manuscrit de l'Arxiu de Girona és a l'any 1637 en què comença el dietari pròpiament dit, exactament quan Jeroni de Real fou elegit Jurat per primera vegada, fent-ho constar així al començament de la narració. Els anys anteriors els inclou en la secció prèvia dita *assumptos*: així els fets de 1626 consten en l'assumpte quart. És a dir, Real va començar a anotar els esdeveniments l'any 1626, quan tindria poc més de 25 anys, encara que en el còdex de Girona la part de dietari comenci quan fou elegit Jurat el 1637.

Havia nascut a la nostra ciutat, d'una noble família gironina que probablement provenia del Rosselló. Consta que el seu pare no

⁵³ C. RAHOLA, *La ciutat de Girona*, vol. 2, pàgs. 95-96; J. PLA CARGOL, *Biografías de gerundenses*, Gerona 1960, pàgs. 109-110. Tots dos autors afirmen que és gironí. La data de la mort que aporta Pla no és exacta, havent mort el 1683: Arxiu Parroquial de la Catedral, Llibre d'òbits 2 (1625-1706), fol. 150v i 151r.

⁵⁴ E. C. GIRBAL, art. cit., "Revista de Gerona" 1881: Coneix tres manuscrits de la nostra crònica, el de Girona i els dos de Madrid, i cita també les dues altres obres de Real (v. notes 2 i 3, pàg. 65).

^{54 bis} J. CAPMANY I DE MONTPALAU, Pròleg al dietari de J. de Real, Ms de I.A. H.M.G., pàg. 7 (sense numerar).

va voler quedar-s'hi, ni quan el rei de França va demanar el retorn dels catalans donant-los tots els avantatges. Llavors, el pare de Real s'establí a Girona i a Barcelona.⁵⁵ No arribava als 40 anys quan fou elegit Jurat el 1637, essent reelegit almenys quatre vegades més: 1644, 1647, 1669 i, encara, el 1680 quan ja devia ser molt vell. Real fou procurador de la ciutat a les Corts de Catalunya de 1626, aquelles de la primera crisi amb Felip IV, el qual va haver d'abandonar precipitadament el país. En aquestes Corts, Jeroni de Real votà al costat del Duc de Cardona a favor del subsidi de 50.000 lliures que permetria el retorn del monarca i la continuació de l'assemblea. L'intent va fracassar, i la postura conciliadora i moderada que hauria afavorit Catalunya i a la qual s'apuntava el jove Real, no va anar endavant. Felip IV s'entornava definitivament a Madrid i entre els seus ministres s'obria camí la política de duresa envers Catalunya.

En un moment crucial, Jeroni de Real és nomenat primer capità de la ciutat i surt en defensa d'ella contra els «tèrcios»: era la nit de pànic del 17 de maig de 1640.⁵⁶ De tota manera seguí l'aventura de la separació de Catalunya amb resignació, sense gens d'entusiasme. Per tradició familiar no era partidari de França,⁵⁷ però tampoc fou mal vist pel partit catalano-francès. És molt probable que prestés jurament de fidelitat a Lluís XIII obligat per les circumstàncies el 1643. Però no es va significar a favor del partit francès, de fet fou jurat sota la dominació francesa i en tornà a ser dues vegades sota l'espanyola.

El cronista explica amb tot detall la cerimònia de jurament de fidelitat al nou rei, com d'un que hi fou present, però no confessa mai que ell pronunciés també el jurament: «A 26 (Gener 1643) se assenyalà la diada per a que tots los militars de Cathalunya, síndichs de les universitats i demés que tenen vot en Corts anessin a

⁵⁵ "Don Geroni de Real diu que l'any 16... que lo francès posà siti a Perpinyà i Don Thomàs, son pare, no se trobà dintre sinó que va ser axit no volent estar súbdit al Rey de França, ni tampoc quan publicaren los francesos que qui volgués tornar a Perpinyà gosarien de sa hazienda, tampoc no y tornà lo dit Don Thomàs, sinó que posà son domicili entre Girona i Barcelona, per hont los francesos li derribaren cases que tenia a la campanya de Roselló...", BNM, Ms 3619, f. II (full enganxat).

⁵⁶ C. PUJOL I CAMPS, o. c., pàgs. 121-137.

⁵⁷ Cfr. BNM, Ms 3619, vegeu n. 55 més amunt.

prestar jurament de fidelitat al Rei Cristianíssim de França i es feren cartillas i es feren cridas... A Barcelona, en presència del Virrey lo jurament se feia en esta forma: Entraven los que havien de jurar en lo aposiento on assistia lo Virrey i ministres, i els escrivien y anomenaven, après lo anomenat fent tres reverèncias devant lo Virrey, posava la mà sobre un Christo que estava sobre un missal, y antes llegia lo secretari lo que havien de jurar que era iota fidelitat a Lluís tretzè, rey de França i comte de Barcelona. Lo dit jurament se anà prorrogant jins a 9 de febrer, que acusaren contumàcia per los que no hi havían assistit. Las viudas mullers de militars que no tenían fills grans, juraven per procura; amb los hòmens no se admetia procura, ab los malalts se'ls dava temps fins que estiguessin bons».⁵⁸ Per aquesta descripció es veu el rigor i la intenció que ningú no s'escapés. Dificilment un donzell com Real, que havia tingut un alt càrrec ciutadà, va poder eludir aquest deure.

Quant al moment crucial de la ruptura de Catalunya amb el rei Felip IV i l'elecció de Lluís XIII com a rei dels catalans, Real l'explica amb serenitat i lucidesa, sense escàndol i justificant més aviat les raons que tenia el Principat des del punt de vista jurídic: el rei d'Espanya havia trencat els pactes. «*Considerant en los Brassos que lo Rey no venia a ningun tracte, ans bé sempre enviava nova gent de guerra a la frontera de Aragó y tenint-se per cert volia invadir el Principat, anomenaren los Brassos cabos per totas les Veguerias... Considerant la Província que ni tenia bastant gent ni diners per sustentar la guerra, y lo enemic apretava tant, determinà ab parer de la ciutat de Barcelona anomenar per comte de Barcelona Lluís tretzè, Rey Cristianíssim de França, ab los mateixos privilegis que tenia de antes, atès que restava libre del jurament de fidelitat. Mogué esta resolució el pensar que lo Rey de França a sa costa faria la guerra pagant lo exèrcit...*».⁵⁹

La postura moderada i eclèctica, fins i tot, es posa de manifest també en aquell paràgraf de la crònica que ja hem esmentat: tracta a Lluís XIII i a la reina Anna com a «*el rei senyor nostre*» i «*la reina nostra senyora*»; igualment de Lluís XIV: «*Carta del rei Lluís XIV, nostre senyor*» (Ms. 3619). Aquestes expressions de devoció referides als reis intrussos van ser degudament tatxades, se-

⁵⁸ AHMG, Ms de Girona, fol. 97 (26-I-1643).

⁵⁹ Ibid, fols. 33 i 39.

gurament pel mateix J. de Real, un cop exhaurida l'aliança amb els francesos.⁶⁰

D'una manera potser ingènua, la crònica posa de relleu la clara «catalanitat» del seu autor. En ocasió de la reconquesta de Salses (1639) fa l'elogi del patriotisme dels catalans que acudiren promptament en defensa del castell contra els francesos. Dóna la culpa als espanyols de la seva pèrdua i, després, critica també els francesos.⁶¹ No es tracta d'una consideració banal, sinó que prepara la seva afirmació bàsica: la culpa de la rebel·lió catalana no rau en la poca fidelitat d'aquest poble, sinó en les violències dels «Tercios» contra el país. Fins i tot quan descriu la mort del virrei Santa Coloma, no diu mai que l'assassinessin els segadors, sinó que «*lo trobaren mort*» (Ms. 3619 i Girona), o bé «*después se le halló muerto entre unos peñascos, que no se le conocía herida*».⁶² I aquí, encara una altra frase explicativa afegida més tardanament acaba de demostrar la no participació activa i directa dels revoltats en la mort del virrei: «*que murió rebentado, como era tan grueso*». És a dir que, fugint, va caure i va morir accidentalment. Real, aquí, coincideix amb tota la literatura pamfletària pro-catalana de l'època, que intentava afirmar que la revolta popular no matà el virrei, sinó que va morir a causa d'una fugida imprudent i d'una desconfiança culpable. Admet que aquest fet malaurat va desencadenar tots els mals de Catalunya, però és evident que el cronista gironí no simpatitzava ni amb la política ni amb la persona del comte de Santa Coloma.⁶³

La seva postura d'arbitrista prudent i moderat es posa de relleu quan desaconsella la reconquesta del Rosselló, anys després de la Pau dels Pirineus. Aquesta empresa, segons Real, suposaria un greu perill per la ciutat de Girona, car podria ser envaït i destruït «tot l'Empordà». És partidari de no fer la guerra a França, perquè els eclesiàstics i els nobles gironins tenen les seves hisendes a l'Empordà i preveu la ruïna general. D'una banda, doncs, és realista, però segurament també els anys i l'experiència l'han fet més conservador. No vol arriscar-se ni tan sols per restablir la integritat de

⁶⁰ BNM, Ms 3619, fols. 35v i 59v.

⁶¹ BNM, Ms 2055, pàg. 17.

⁶² "Muerte del conde de Santa Coloma, Virrey de Cataluña", Ms 2055, pàg. 24.

⁶³ Ibid. BNM, 2055, p. 24 (vegeu el text a les pàgs. 90 i 91, segona columna).

Catalunya, i per no perjudicar els interessos de Girona prefereix donar per perdut definitivament el Rosselló.⁶⁴

Però el nostre cronista és home de reconeguda objectivitat. Ens en donen testimoni els mateixos escriptors d'aquell temps. Roig i Jalpí, en el seu «Historial de las grandezas y antigüedades de la ciudad de Gerona», diu: «*Gerónimo de Real de Fontclara, que aún vive en edad venerable de más de 80 años, muy versado en toda manera de libros de historia humana, ha escrito un tesoro de noticias de todos los sucesos de su tiempo que ha pasado en este Principado, con tal seguridad de verdad, quanto es conocida de todos la integridad purísima de este virtuosísimo caballero...*».⁶⁵

Més tard el famós diccionari de Torres Amat diu d'aquest cronista: «*G. de Real de Fontclara, de una familia noble de Gerona, fue de gran virtud y muy versado en la historia. Dejó escritos los sucesos de su tiempo en este Principado; manuscrito que por deliberación del ayuntamiento de Gerona se custodiava en el archivo de esta ciudad...*».⁶⁶

Jeroni de Real va morir a Girona, a més de 80 anys d'edat, al carrer Albareda on vivia, el 13 d'agost de 1683. La mort fou sobtada —atac de gota— i fou enterrat a l'església del convent de sant Francesc. Fidelment va anar escrivint el seu dietari fins a la mateixa data de la seva mort.⁶⁷

6. Una o diverses cròniques?

És una qüestió per resoldre: es tracta d'una o de diverses cròniques? Els altres manuscrits són simples còpies i traduccions, com pretenen alguns autors? Les variants són notables o són purament

⁶⁴ AHMG, Crònica, pàg. 25 i 26.

⁶⁵ G. ROIG I JALPÍ, *Historial de las grandezas y antigüedades de la ciudad de Gerona*, Barcelona 1678, pàg. 434.

⁶⁶ F. TORRES AMAT, *Diccionario crítico de escritores catalanes*, o. c., pàg. 264.

⁶⁷ Vegeu Llibre d'òbits, Parròquia de la Catedral, 2, fol. 150-151 (cit. n. 53). Real és una persona moderada i que vol ser eficaç, dins dels consells d'un arbitrista del seu temps. Les últimes ratlles del seu llibre, sobre la composició del govern públic, ho manifesten clarament: "Propuesta: que expediente se ha de tomar para ser bien gobernada una República y regida. Serà: formar su consejo de las tres partes, las dos de viejos, porque con la experiencia y reposo piensen despacio en las proposiciones que se han de tratar y más en las resoluciones antes de tomarlas, y la una parte de mosos para que con su valor y brío executen lo acordado, que será pensar despacio y executar aprisa". (Ms Peralada, cap. 52, fol. 155v).

formals? Són de l'època del mateix cronista o adaptacions posteriors?

Evidentment es tracta d'escrits diferents pel que fa al text material. No són còpies o traduccions literals. Només dues poden considerar-se còpies: el de *Vilanova* (Ms. 182) i el de *Barcelona* (Ms. B-147). Encara que alguns temes siguin redactats amb les mateixes paraules, hom ha d'acceptar que són redaccions diferents: la distribució dels capítols és molt diversa, segons les circumstàncies s'abreugen o es canvien els temes, s'hi afegeixen o no uns discursos, en forma de reflexions i judicis de valor tot seguit després de la relació dels esdeveniments i, finalment, el fet de posar o treure títols de dignitat als personatges, especialment del camp francès, permet afirmar que es tracta d'escrits diferents, de variants força diverses i pràcticament de cròniques distintes. Quan, a més de tot això, s'hi afegeixen els «Assumptes», com és en el cas dels manuscrits de *Girona* i de *Madrid* (Ms. 3619), la diversificació encara és més palesa. Per últim, el text de Peralada és ja un fragment d'esdeveniments en forma de dietari a cada capítol. L'heterogeneïtat d'aquests manuscrits és evident.

Em sembla més ajustat a la realitat, doncs, d'admetre pluralitat de redaccions, escrites en èpoques i circumstàncies diferents, amb intencions vàries i que tenen possiblement destinataris diversos. L'autor és el mateix. També hi ha una redacció primera o original. Aquesta, o bé s'ha perdut, o més aviat la tindriem en el manuscrit 3619 de la Biblioteca Nacional de Madrid que és el més antic. Crec, no obstant, que bona part de les notes o primer borrador ha desaparegut. Potser el mateix Real el destruïa un cop redactades les diverses versions. Però es pot creure que, almenys l'última part del manuscrit de Madrid, l'escrit en català (Ms. 3619), pertany al primer borrador de la crònica.

Les diferències ja comencen en els títols. No és una observació inútil, tot i que els llargs títols d'aquestes obres de l'època barroca, d'un to descriptiu i detallista però que no expressen gens el que hi ha dins, porten més desorientació que no pas claredat. Aquí, algú títol ens diu que la crònica fa referència als esdeveniments de la ciutat, altres als esdeveniments de Catalunya en general. Només el Ms. 3619 de Madrid afirma en el títol que és una crònica de la ciutat de Girona: «*Dietari de successos de la ciutat de Girona...*».

Mentre el de l'arxiu gironí diu genèricament: «*Varias noticias y successos recopilats y disposats etc.* Potser el nom de la ciutat es donava per sobreentès. Aquestes dues versions tracten principalment dels esdeveniments de la nostra ciutat. En canvi, el Ms. 2055 de Madrid es titula: «*Varios sucesos entre Cataluña y Francia*» i el de Peralada-Barcelona (en la part de crònica) porten l'encapçalament de «*Sucesos de Cataluña*». Advertim que els dos primers, redactats en català, tracten els fets de la ciutat, que possiblement a això es reduïa la primera intenció del cronista. En canvi, els altres, que va redactar en castellà, tracten del que ha passat a Catalunya, i el de Madrid especifica encara «*entre Cataluña y Francia*». Es veu ben clar que els dos darrers tenien un destinatari diferent: la Cort i els polítics de Madrid o, en general, la opinió pública espanyola. Això no ho dic solament per l'idioma en què són escrits, el castellà, sinó pel mateix títol que ja anunciava un contingut temàtic més ampli sobre la crisi de Catalunya i la seva aventura amb França; després, el text mateix ens ho confirma. De tota manera sobre aquests títols de la crònica no podem primfilar massa. Són idèntics als d'altres obres de l'època: «*Successos de Catalunya*» i «*Dietari de successos*» són dues obres de J. F. Ferrer, i títols semblants es van repetint en diverses cròniques i escrits d'aquells anys conflictius.⁶⁸ Entre totes elles, la producció gironina és notabilíssima gràcies a les cròniques de Jeroni de Real.

Si passem del títol de l'obra al contingut, les diferències s'accentuen: el to i l'extensió de cada tema són diferents a cada manuscrit. A vegades s'és laconic i neutral en la redacció, o bé es deixa veure la simpatia de l'autor; en uns manuscrits s'afegeixen «*discursos*», consideracions de caire moral o advertiments polítics, després de la relació dels fets. Altres inclouen els anomenats «*assumptes*» sobre projectes de la ciutat de Girona, d'acord amb les idees dels arbitristes de l'època. Podem dir que, en general, els còdexs redactats en castellà afegeixen *discursos* a la narració dels fets, mentre que els redactats en català els ometen, incorporant-hi en canvi *els assumptes*, però de forma desigual. Als lectors de Madrid

⁶⁸ Altres manuscrits: *Successos de Cataluña 1640-1693* (BC, Ms 504); *Diario de las guerras de Cataluña 1640-41* (BC, Ms 2337 i 2370); M. DE PARETS, *Dels molts successos que han succehit dins de Barcelona y en molts altres llocs de Catalunya, 1626-1660* (Bibl. Universitat, Barcelona, Ms 224 i 225).

no poden interessar-los uns assumptes que fan referència a Girona sinó la problemàtica política de Catalunya i la seva escandalosa aliança amb França.

També hi ha diferències notables pel que fa al tractament i als títols donats a les personalitats que van sortir a la crònica. El cas més significatiu és el que dóna a Lluís XIII, acceptat com a rei dels catalans en iniciar-se la revolta (el gener de 1641): en el Ms. 3619 de Madrid es diu «*al Rey Nostre Senyor*», en el de Girona simplement «*al Rey Lluís XIII*» i els altres textos posen lacònicament «*al Rei de França*». Aquestes variants indiquen diversa data de redacció i diferents destinataris.⁶⁹

Al meu entendre aquestes variants són del mateix autor i no provenen pas dels copistes o de manipulacions posteriors. Real les fa atenent els destinataris. En unes ocasions són els seus conciutadans de Girona, en altres l'opinió pública espanyola i potser, fins i tot, la posteritat.⁷⁰ El cronista ho té en compte. Pel que fa al temps en què foren redactats, els catalans van ser iniciats el 1637 (encara que les notes s'enfilen fins al 1626) i es van continuant a través dels anys; en canvi el Ms. 2055 de Madrid correspon a una *nova* redacció i de cap manera no pot considerar-se una simple traducció al castellà. La redacció es comença i s'acaba tota d'un cop, quan Catalunya ja havia tornat a l'obediència del rei d'Espanya. És una justificació adreçada directament a la cort i als ministres: explica les raons de la rebel·lió catalana i els errors de la política de Madrid i, tímidament i moderada, reparteix les responsabilitats de la secessió, bo i recomanant les exigències d'un govern prudent de cara a la convivència perquè no torni a provocar-se semblant desgràcia. Per això aquesta nova redacció castellana és molt diferent de les més antigues; que podríem denominar «gironines», i que comencen pels prolegòmens de la revolta, i avancen dia rera dia a través de la crisi política, mantenint un to molt més allunyat dels interessos de la corona espanyola.

El manuscrit de Perelada també fou redactat acabada la rebel·lió: Felip IV d'Espanya és el «*Rey Nuestro Señor*», i quan descriu els esdeveniments de 1644 en plena secessió, conta la mort de «*la*

⁶⁹ BNM, Ms 3619, fol. 35v i Ms 2055, pàg. 73.

⁷⁰ "Les coses notables que se aniran succehint en la present ciutat de Gerona per a que es trobin en lo esdevenidor...", BNM, Ms 3619, f. 1r.

reyna Anna de España, nuestra señora, que goze de gloria». A més dóna a entendre que és redactat un cop ja mort Felip IV, car tot just al començament, en parlar de les corts de 1626, diu «*Su Magestad, que Dios tenga en su gloria...*». Per tant fou redactada després del 1665 o de 1670.⁷¹

En resum, hi ha com dues famílies de còdexs: els «*gironins*» que tenen per tema i destinataris principalment la nostra ciutat; i els «*barcelonins*», escrits en castellà, inspirats a Barcelona i que s'adrecen a un públic més general: la cort i l'opinió espanyola.⁷²

Cloenda

Una última qüestió: Aquesta crònica va ser escrita a instàncies d'algú? Es pot dir que fou un encàrrec de la Ciutat o del Principat?

Em sembla que s'ha d'acceptar la hipòtesi que la iniciativa de començar a recollir notes i escriure un dietari fou personal, de Jeroni de Real mateix, sense cap suggeriment dels organismes oficials o d'estaments públics. Encara que Real després fos Jurat en Cap, la iniciativa és d'ell, i comença a prendre nota dels esdeveniments des de molt jove, quan encara no gaudia de cap càrrec ciutadà. Posteriorment la crònica fou «oficialitzada» a Girona. Ens ho diu clarament la data d'inici del treball de redacció de la part de dietari. L'original comença el 1637, tot just designat Jurat, encara que havia iniciat la recollida de dades uns anys abans. Era un home jove, de la petita noblesa, interessat per la defensa de la seva ciutat, però també per la seva història, la seva cultura, el seu govern i el seu futur. Comença la crònica com un compromís de ciutadania i continua omplint fidelment aquest dietari fins a la vigília de la seva mort. Potser va rebre algun encoratjament dels seus amics i conciutadans, però la iniciativa i la constància al llarg de tants anys, de tota una vida, són mèrits seus. Adhuc, quan la Ciutat el 1675 pren l'acord d'encarregar-ne una còpia, sembla que ho fa també per suggeriment del propi Real que l'ofereix,⁷³ recomanant-la als

⁷¹ Felip IV va morir el 17 de setembre de 1665 i la reina Anna el 7 d'octubre de 1674. Ms. de Peralada, fols. 9r i 142 v.

⁷² Considerem "gironins" el Ms 3619 de la BNM, el més antic, i el de l'AHMG. I pensem que tenen un origen "barceloní" el Ms 2055 de la BNM, el de Peralada i els de Barcelona i Vilanova que són, respectivament, còpies dels anteriors.

⁷³ És el mateix Real que s'ofereix al consistori: "Gerònim de Real nos ha fet

nobles Jeroni de Capmany i Jeroni de Vallgornera. Una comissió designada pels Jurats pren aquest acord positiu.⁷⁴ Així el còdex de Girona no té altra oficialitat que aquesta.

L'opinió es recolza també en l'examen de les paraules del pròleg que Capmany va escriure pel còdex de Girona. En efecte, aquest es lamenta que els catalans per timidesa i descuradament no escriuen mai les pròpies glòries, i per això és meritori que Real s'hagi imposat d'escriure aquests annals on es veu el seu interès «*per les coses de la pàtria i per la utilitat pública*». La importància d'aquest dietari segons Capmany està en què així «*alguns d'aquesta ciutat les puguin utilitzar i prendre exemple del que en elles se conta*».⁷⁵ El consistori gironí les considera un valor per la ciutat tal com ho declara el dictamen de la comissió: «*Nos ha aparegut ser obra molt treballada, curiosa i de varies matèries d'erudició i història molt verdadera de la qual se farà en algun temps molt d'apreci i estimació per trobar-se com se troben en ella coses particulars, succeïdes en el nostre Principat de Catalunya i en particular en aquesta ciutat*».⁷⁶ En aquest fragment del pròleg s'hi resumeixen els motius del posterior reconeixement de la crònica a Girona i del fet que es guardi amb orgull a l'Arxiu Municipal.

En canvi la redacció castellana de la crònica podria haver estat inspirada des del començament per via oficial. De fet intenta «justificar» Catalunya, excusant-la de la rebel·lió contra el seu rei. És una obra amb intenció i s'adreça a l'opinió pública dels altres regnes hispànics, quan ja Catalunya ha tornat a l'obediència dels Habsburg. Per això la narració reula fins al 1626, per buscar les causes llunyanes de la revolta, repartint-ne les responsabilitats. Segurament fou inspirada per alguna instància catalana, potser per la mateixa Generalitat, i fa costat a molts altres escrits de justificació que es publiquen al país després de la caiguda de Barcelona

entendre que si V. S. gusta que lo libre en què va continuant los successos d'esta Ciutat reste en ella per memòria, considerant poden ésser de conveniència per esta Ciutat, pague sols la escritura del que costarà dita còpia...". M. d'A. 1675, f. 2r.

⁷⁴ El 1675 es proposa la còpia i el 1676 es dona l'ordre. En la comissió que ho dictamina hi ha Jeroni de Capmany, Francesc Burgues, Francesc Nasplés i Cristòfor Alenyà, que informen favorablement als jurats.

⁷⁵ AHMG, Crònica, pròleg, pág. 5.

⁷⁶ Ibid., pròleg, pág. 8.

i, àdhuc, de la Pau dels Pirineus. Ja som a l'època del regnat de Carles II: després del fracàs dels plans uniformistes i centralitzadors, s'obre pas el «neoforalisme» que desvetllà grans esperances entre els catalans («Del separatisme a l'intervencionisme», diu Soldevila).

Encara avui té interès el llibre de Jeroni de Real, tant per la descripció dels fets històrics que porta el dietari, com pels consells de govern que dóna l'arbitrista. És una crònica que mereixia haver estat publicada. Tenim a punt la transcripció i edició del manuscrit de Girona que és el més ben acabat, potser per ser més tardà.⁷⁷ La crònica constitueix un testimoni excepcional dels interessos i les preocupacions de la Girona del segle XVII. Deixa constància de la gran crisi entre Catalunya i Espanya, de la participació dels ciutadans de Girona a la revolta i de les inquietuds polítiques i espirituals del món del Barroc. Pas obligat entre França i Barcelona, per la Girona de la nostra crònica van desfilant els grans personatges francesos, els polítics, bisbes i cardenals agents de Richelieu o Mazarí, els líders de la rebel·lió catalana, molts d'ells de les nostres comarques, i sobretot va desfilant davant nostre el descoratjament progressiu i la divisió irremeiable dels ciutadans.

Molt poques èpoques de la nostra història disposen d'una crònica contemporània semblant, escrita per un Jurat de la ciutat que fou observador i protagonista de molts dels esdeveniments que ens conta.

JOAN BUSQUETS

⁷⁷ Ja he esmentat el treball tot just iniciat de Lluís Busquets i Mollera que començava la transcripció d'aquest còdex de l'AHMG. La seva mort prematura segurament fou la causa que va interrompre aquell treball. Per altra banda, el Dr. Lluís Batlle i Prats havia pensat repetides vegades, durant els seus anys d'arxiver, la possibilitat d'editar aquesta crònica, com ho féu amb un altre manuscrit de l'Arxiu Municipal, la Història dels setges de 1808 i 1809, però raons d'ordre econòmic li'n feren desistir. (Cfr. Fr. Manuel Cúndaro: "Historia político-crítico militar de la plaza de Gerona en los sitios de 1808 y 1809". Monografías de l'I.E.G., Girona 1950-1953, 2 vols.).